

948

11443

АРХИЄПИСКОП
І ПАРІОН

ЯК ЖИТИ
ЗА ХРИСТОМ
У СВІТІ

ВЕЛИКОПІСНІ ПАССІЙНІ
СЛОВА

1943
ХОЛМ

Свята Данилова Гора

ПЕРЕКЛАДИ

Архиєпископа Іларіона (Огієнка):

1. Шкільні молитви, Тернів, 1921 р.
2. Український православний Молитовник. Тернів, 1921 р.
3. Свята Служба Божа Св. Отця нашого Івана Золотоустого. Ч. I: текст, ч. II: пояснення до тексту. Львів, 1922 р.
4. Православний Молитовник для шкіл початкових. Львів, 1922 р.
5. Свята Великодня Відправа. Тернів, 1922 р.
6. Великодня Євангелія Св. Євангелиста Івана, Тернів, 1922 р.
7. Святого Отця нашого Івана Золотоустого, Учительне Слово на Світояосний День Великодній. Тернів, 1922 р.
8. Свята Відправа на Зелені Свята, Тернів, 1922 р.
9. Свята Відправа Вечірня й Рання, Жовка, 1923 р.
10. Великодній Канон. Варшава, 1927 р.
11. Православний Молитовник. Вид. 3. Варшава, 1928 р.
12. Православний Молитовник. Вид. 4. Варшава, 1930 р.
13. Парастас або Велика Панахида за в Бозі спочилих. Варшава, 1935 р.
14. Похорон світських людей. Варшава, 1935 р.
15. Біблія або Книги Святго Письма Старого й Нового Заповіту. Варшава, 1932 — 1940 р. Готується до друку.
16. Новий Заповіт Господа й Спасителя нашого Ісуса Христа. Варшава, 1939 р. 376 ст.
17. Книга Псалмів. Варшава, 1939 р. 97 ст.
18. Молитовник для православних українських дітей. Холм, 1941 р., 64 ст. видання 5.
19. Акафіст Пресвятій Богородиці перед Її чудотворним Образом Холмським. Холм, 1941 р., 20 ст.
20. Великий Канон Св. Андрія Критського. 1942 р., 51 ст.
21. Колінопреклонні Молитви на Вечірні Св. П'ятдесятниці. Холм, 1942 р. 16 ст.
22. Вечірня й Утреня. Вид. 2-е, виправлене. 1942 р., 80 ст.
23. Пісня над Піснями. Холм, 1942 р., 23 ст.
24. Літургія Св. Отця нашого Івана Золотоустого. Вид. 2, виправлене. Холм, 1942 р., 80 ст.
25. Надгробна Утреня в Страсну Суботу. Холм, 1943 р.
26. Чин Малого Освячення води. Холм, 1943 р.
27. Молебень перед початком науки в школах. Холм, 1943 р.
28. Молебень на Новий Рік. Холм, 1943 р., 16 ст.
29. Молебень до Пресвятої Богородиці. Холм, 1943 р.
30. Вдячний Молебень. Холм, 1943 р.
31. Чин Великого Освячення води на Святе Богоявлення. Холм, 1943 р. 20 ст.
32. Молебень перед початком усякого доброго діла. Холм, 1943 р.
33. Плач Пресвятої Богородиці. Канон на Малому Поечір'ї Страсної п'ятниці. Холм, 1943 р., 48 ст.

32 693.
3248
10
СЛУЖИТИ НАРОДОВІ — ТО СЛУЖИТИ БОГОВІ

Архиєпископ ІЛАРІОН:

3248
Як жити за Христом у світі.

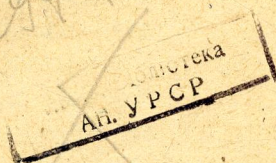
ВЕЛИКОПІСНІ ПАССІЙНІ СЛОВА.

.....

1 9 4 3

Х О Л М

Свята Данилова Гора

5372.240.91(24u) - 462.2

Українська Друкарня. Холм, Свята Данилова Гора.

Львівська державна
наукова бібліотека

532

I.

П О К О Р А

ПЕРШЕ ВЕЛИКОПІСНЕ ПАССІЙНЕ СЛОВО.

I.

Удосконалюймо душу свою!

У місті Афінах, у Греції, у білий день, у саме полудне заклопотано ходив по ринкові філософ Діоген, усім добре знаний, як великий чудак, ходив з ліхтарнею в руках, — і щось пильно шукав.

— Чого так пильно шукаєш? — питалися люди.

А Діоген спокійно відповідав:

— Правдиву людину!...

І далі пильно шукав.

Було це за чотири віки перед Христом. Історія не подає нам, чи чудак Діоген таки знайшов правдиву людину, чи ні. Але коли б ми й тепер критично шукали правдиву людину, то теж нема певности, чи легко знайшли б ми її...

Світ так ускладнився, що сьогодні людина зовсім не знає вже, як же належить жити в цьому світі, щоб бути справжньою, правдивою людиною. Багато писано про це; на питання: Як належить жити? написано вже цілі стоси книжок, але остаточної відповіді не почули ми ані від одного філософа. Усі відповіді аж занадто однібічні, аж занадто суб'єктивні.

І на питання, як жити в світі, ніхто ще не дав кращої відповіді над ту, яку знаходимо — в Святий Євангелії. Не дав, і не може дати. І вже з самого цього Євангелія — книга над книгами, найсвятіша й найвеличніша книга.

Євангелія дала й дає нам найпростішу й найправдивішу відповідь, як треба жити в цьому світі, щоб бути справді правдивою людиною. І та дорога, яку вказує Євангелія—найпростіша й найкоротша, а до того вже добре випробувана мільйонами побожних людей.

Науки Христової про те, як треба жити в цьому світі, ще ніхто не перевищив, ще ніхто кращої від неї не подав. За 20 століть, коли існує Християнство, було багато надзвичайно розумних філософів, що глибоко розуміли життя, але з них ніхто не подав нам такого простого й такого життєвого опису, як треба жити на цьому світі, щоб бути щасливим. І вже це одне змушує нас шукати доброї відповіді тільки в Євангелії, як книжці наймудрішій. Ось тому я поспільну показати вам, як належить жити за Євангелією, цебто за Христом, щоб бути щасливим на цьому світі, а на світі наступному доступити спасіння.

Науку Христову про те, як належить жити на світі, прагне вірно зберігати християнська Церква, що живе от уже 20-й вік. Церква весь час шукала й шукає найкращих способів, як запроваджувати в світі життя за наукою Христа. І її наука найглибше вияснює науку Христову, й подає нам прості способи навчитися бути в цьому світі правдивою людиною.

Настав тепер Великий Піст, а це якраз такий час, коли кожному треба конче подумати, як належить жити за Христом. Щонеділі служимо особливий Чин Пассії, які дають нам змогу сильніше вглибитися в науку Христа та Його життя, й сильніше їх передумати.

Пассії запровадив в Українській Церкві великий наш Київський Митрополит Петро Могила († 1647), запровадив, як духову розраду на тяжкі переслідування Православної Церкви католиками. Правляться Пассії

на те, щоб ми глибше пізнали страждання Самого Христа, і вже тим не впадали в надмірну розп'юку через страждання свої. Уміймо терпіти, як терпів Сам Христос, але таки боронімо свою Церкву, як зріницю в оці, вміймо й життя своє за неї покласти за прикладом Христовим.

Людина складається з тіла й душі. Тіло наше тлінне, душа ж безсмертна, і вже тому вона незмірно вища від тіла. А між тим у теперішньому світі все віддається на належне вдосконалення тіла, але мало робиться для вдосконалення духа. Христос навчає: „Будьте досконалі, як досконалий Отець наш небесний!” (Мт. 5. 48). Іншими словами,—Христос кличе нас обожуватися, і ставить це нам Своєю заповіддю, Своєю вимогою. Звичайно, тут Христос закликає нас до досконалости душі, а не тіла. І додає ще: „Коли хто не народиться згори, то не може він бачити Божого Царства” (Ів. 3. 3).

Отож, треба весь час працювати над удосконаленням своєї душі. Не хочу сказати, що тіло зовсім безвартісне; був час, коли таке говорили. Але тіло створене Богом, і вже цим Ним освячене. Та тільки не даваймо тілу першенства над душею, бо дух значно вищий від нього. Ми віримо й визнаємо безсмертя душі, тому мусимо безсмертну душу поставити вище від смертного тіла, як вище вічне від хвилевого, яке б приманливе не було це хвилеве.

З Євангелії переконаємось, що найбільше людське щастя — це спокій, погідність духа, чистість серця. „Блаженні чистого серця, бо вони будуть бачити Бога” (Мт. 5. 8). А бачити Бога — це досягти найповнішого щастя.

А чисте серце, як джерело спокою, людина може

осягнути головно через оці три найголовніші християнські чесноти: покора, терпіння й любов. Це найбільше родючі чесноти, бо з них легко родяться всі інші. В Великопісній Молитві Єфрема Сирійця про найголовніші чесноти просимо: „Дух же ціломудрія, смиренномудрія, терпіння і любви даруй мі, рабу Твоєму!”

В християнському житті знаємо багато християнських чеснот, але поміж ними покора, терпіння та любов — це основні чесноти, це з чеснот чесноти, це та трійця чеснот, на яких виростають усі інші. Це джерела для всіх християнських життєвих чеснот.

Ось про ці найголовніші християнські чесноти: покора, терпіння й любов я й розповім вам у своїх чотирьох Великопісних Пассійних Словах, а закінчу їх кінцевим Словом про Царство Боже, як щастя на землі.

II.

Покора й конечність її в людини.

Пригляньмося ближче й побачмо, що́ то є людина. Так, людина літає тепер орлом попід небом, пливає рибою на дні океанів, рахує простір до зір, та все таки людина... тлінна, смертна, короткожиттєва, безсила, залежна. Чи людина може сказати бодай вітрові: не дми? Чи може сказати дощеві: не йди? Чи може сказати сонцеві: не світи? Ні, при всій своїй видимій могутності людина тільки слаба, смертна істота, і досить розболітися маленькому нервочку в зубі, щоб змінити її настрій на терпіння. Досить було простому нежитєві причепитися до Наполеона, щоб поцсувати йому план знищення російської армії в бою під Бородином.

І чи можемо ми легко й правдиво відповісти бодай на оці прості запитання:

І хто тебе, квітко, створив так прекрасно,

І хто тобі фарб цих надав?

Відчого ти, сонечко, світиш так ясно?

І звідки світ цілий настав?

Перед величчю Бога й Його великого творива,
кожна людина — немов та мурашка найменша, що ми
легко пізнаємо бодай з природи:

Пізнати правдивий початок є змога, —

Природа — найкращий учитель:

Найменша билінка брешить нам про Бога,

Що Він — всьому світу Створитель!...

А коли так, то пощо людині та пиха та самолюбство, пощо та гордість, що так мало відповідає істоті її? Покора, смирення відповідніші смертній людині; хто глибше зрозуміє свою людську істоту, той відразу зрозуміє й те, що гордість людська може бути тільки хвиливою ознакою людини. Покора чи смирення — це повне визнання свого власного, людського безсилля й гріховності в порівнянні з Божою величчю й святістю. Хто це глибоко зрозуміє, той завжди буде покірливим і перед Богом, і перед людьми.

Єфрем Сирієць, св. Отець IV-го віку, добре писав про смиренномудріє: „Прикметні риси й ознаки людини, що має правдиву покору (смирення), такі: вона уважає себе грішною більше від усіх грішників, уважає, що не зробила нічого доброго перед Богом, докоряє собі всякого часу, на всякому місці, й за всяке діло, нікого не картєє, й не знаходить на землі людини, яка б була мерзотніша чи грішніша, чи недбайливіша від неї самої. Покірлива людина завжди всіх хвалить та прославляє, ніколи нікого не осуджує, не понижує, не обговорює, всякого часу мовчить, і без наказу чи останньої потреби нічого не говорить. А коли покірливого спита-

ють і є намір або остання потреба змушує говорити й відповідати, тоді він говорить тихо, спокійно, рідко, ніби за примусом і з соромом. Покірливий ні в чому не виставляє себе за міру, ні з ким не сперечається про віру, чи про інше що. Мати зір, звернений додóлу, мати перед очима смерть свою, ніко́ли не пустословити, не говорити неправди, не перечити вищому; з радістю переносити кривди, пониження та втрати, ненавидіти лінощі й любити працю, нікого не засмучувати, не рáнити нічийого сумління,—оце ознаки правдивої покори, і блаженний, хто їх має, бо він ще тут, на землі, починає зватися Храмом і Домом Божим, і Бог вселяється в ньому, і він стає наслідником Царства Божого!...” (Творенія Ефрема Сирина, Москва, 1859 р., частина III ст. 639-640).

Такий ідеал покірливого чи смиренного за Ефремом Сирійцем. І хоч це ідеал IV-го віку, та в більшості своїй він незмінний і тепер. Але я, йдучи за потребами сучасного життя, не говорю про повне зречення від усього, що є в світі, і від самого світу,—могій вмістити да вмістить! Я говорю про мудре зрозуміння правдивої міри людської сили. Це не є признання свого повного безсилля, — це тільки правдиве зрозуміння найперше самого себе. Давні грецькі філософи добре говорили: основа мудрости — пізнай самого себе (*gnoti seauton*), бо хто справді глибоко пізнає самого себе, той легко переконається в мірі своїх сил. Цебто, наша покора, наше смирення впливає з самопізнання.

III.

Значення покори.

Покора — це основа всіх інших чеснот, це джерелó їх, бо всі вони впливають з покори. Смирення—

основа християнського життя, і без нього не можна догодити Богові й людям. Цебто, хто не має в собі виробленої покорі, той не виконує заповідей Божих.

Так само непокірливий не може щасливо жити на цьому світі поміж людьми, — він скрізь буде натрапляти на непотрібні спротиви в своїм житті та в праці, а тому спокоєм не матиме, — цебто — не матимете щастя.

Покора робить людину гнучкою, а така людина може більше зробити добра. Світ тепер такий, що негнучку людину можуть легко й зламати. Правдива покора ошляхетнює людину й удосконалює нашу душу, а це все вироблює погідний характер. Людина, що вміє бути смиренномудрою, вироблює собі чисте серце та спокійний дух, а вони — основа нашого щастя. Правдива покора в покірливого звичайно переходить у нього в постійні чемність та шляхетність, а вони — ознаки удосконаленого духа.

Ось тому покора простелеє нам дорогу до Царства Небесного: „Хто впокориться, як дитина, той найбільший у Царстві Небеснім” (Мт. 18. 4). Покірна людина легко здобуває собі добре становище на землі, товаришів та друзів, а вкінці живе спокійно, а в цьому ж земне щастя. Тому то Господь високо ставить людську покору: „Блаженні убогії духом, бо їхнє Царство Небесне! Блаженні лагідні, бо землю наслідять вони!” (Мт. 5. 3, 5).

Через це від монахів вимагається найбільше й найперше — смирення та послух, цебто покора: „Послушання паче поста й молитви”, говорили давні Отці.

IV.

Покора Христова — зразок для нас.

Жити за Христом — це значить наслідувати Хри-

стові в усьому Його житті, брати Ісуса за зразок у своїому житті. Син Божий зійшов на землю й людиною став, і, живши правдивою людиною, показав нам, як належить жити. Серед іншого, показав нам Христос і найвищі зразки правдивої покори, які ми обов'язані наслідувати, коли хочемо вдосконалювати свою душу.

Христос упокорився Своїму Отцеві, коли прийняв доручення спасти людство від перворідного гріха. Він прийняв людську природу зо всім, що звідси випливало: бідував, як звичайна людина, терпів бідність, ніс нестачі. Він Спокійно й смиренно прийняв на Себе всі страждання, які мав витерпіти за спасіння людей, а вкінці жахливе розп'яття. Знаючи наперед, що Його чекає, Ісус проте покірливо заявив: „Отче Мій, коли можна, — нехай мене чая чаша Мені... Та проте, не як Я хочу, а як Ти"... (Мт. 26. 39). І пішов на муки.

Найяскравіший приклад смирення подав Ісус, коли за Тайною Вечерею вмив ноги Своїм учням (Ів. 13. 1-17). Він — Бог і Створитель світу — упокорився настільки, що вмив ноги смертним людям... Який же це величний зразок для всіх нас!

„Я тихий серцем і покірливий" (Мт. 11. 29), говорив про Себе Ісус, закликаючи й нас бути такими ж.

V.

Покора поміж людьми.

Отож, берімо собі Христа за приклад покори, і запроваджуємо її в усьому нашому житті. Легче буде нам жити!

Найперша покора (смирення)—до кожного нашого ближнього. Будьмо любовно смиренні до кожного ближнього, usługувуймо всім, „усі майте покору один

до одного" (1 Петра 5. 5), віддаймо кожному належну пошану, по змозі більшу над ту, яку маємо самі, шануймо людей вже за те, що вони люди. Ніколи не вважаймо себе за вищих від інших, — тоді наше смирення буде справді щирим.

Покора в родині обов'язкова. Діти мусять коритися батькам своїм, бо ця покора — основа родинного життя. Де в родині покора, там спокій і щастя та достаток; де покори нема, там вічна незгода та нелад, а за ним й убогість та несила. Ось тому й п'ята заповідь Божа наказує: „Шануй батька свого і матір свою, — й буде добре тобі, й довго житимеш ти на землі”. Цебто, покора батькам така велика й конечна річ, що поставлена в число десяти заповідей. І це справді так, бо без покори батькам нема міцної родини, а без міцних родин нема міцної держави.

Жінка нехай буде меншою перед чоловіком, і нехай кориться йому, тоді в родині буде повний спокій. І так уже з перед віку повелося, щоб жінка вступалася чоловікові: „Глава жені муж” (1 Кор. 11. 3), „бо чоловік не походить від жінки, але жінка від чоловіка” (11. 8. 9), „Жінки — коряться своїм чоловікам” (Еф. 5. 22, Колос. 3. 18), „А жінка нехай боїться свого чоловіка” (Еф. 5. 33).

Але жінка — то товариш свого чоловіка. Про створення жінки Книга Буття розповідає 2. 18: „І сказав Господь Бог: Не добре, щоб бути чоловіку самотним, учиню йому поміч, подібну до нього”. Отож, жінка, — то помічниця чоловікові, але не служниця йому. В Біблії чоловік і жінка звуться однаково: *іш* — чоловік, *іша* — жінка (чоловічиця), цебто вони одне.

Поміж чоловіком і жінкою мусьть бути повна згода в житті, інакше вони не матимуть спокою, цебто щастя.

Жінка мусить уміти створювати цю згоду з чоловіком, бо йнакше в хаті все буде колотнеча. А де колотнеча, там нема доброго виховання дітей,—бо діти завжди наслідують своїх батьків,—там нема спокою, цебто щастя.

Розумний чоловік завжди вміє так ставитися до своєї жінки, що любов'ю своєю покриває її можливі недостачі, а до незгоди не допускає. У розумного чоловіка жінка завжди вірний товариш, а не служниця.

„Молоді, коріться старшим”, навчає Апостол Петро (1. 5. 5). Старшого треба поважати й коритися йому за саму його старшість: уступати йому перше місце, першому повітати його, першому вступитися з дороги, в трамваї чи де інде вступити старшому місце, коли нема вільного.

Пригадуймо завжди наказа Святого Письма: „Перед обличчям сивизни устань, і вшануй обличчя старого!” (Левит 19. 32).

Не забуваймо, що старість — то хвороба, що часто супроводиться й болізними. Людина на старість має зношене тіло, але вдосконалений дух. Ось тому завжди треба старшому полегчити його трудне життя,—бо сам же ти будеш старим, і сам будеш потребувати такої полегшії. Молоді, не забувайте, що на все прийде свій час! Ось на це давня байка.

Розкричалися були раз курчата, чому то господар за ними менше доглядає, як за старою куркою. „Велика муція, оті там яйця, що та сіра несе!... А він їй годить, а він її пестить... Захочемо, то й ми яєць нанесемо!”...

Посідали собі рядком, і сиділи з годину. Аж побачив їх господар, жбурнув києм,—і порозганяв курчат...

Там, де вони сиділи, позосталися не яйця, а тільки купки гною...

Діти, — шануйте й слухайтеся старших! Прійде час, коли й вас шануватимуть і слухатимуться молодші! На все свій час!

Покора в державі — основа її сили. Тут кориться кожен своєму начальникові по службі. Без такої покори (вона тут зветься дисципліною або карністю) вона розпалася б. Покора в державі — основа її життя, двигун соціальної й матеріальної культури. Непокірність у державі, особливо в війську, вважається за переступ, за який сильно карають.

Часом задають пита́ння: нащо та покора, коли всі люди рівні? Так, усі люди рівні перед Богом та перед зако́ном, але не рівні в житті, не рівні при праці, бо не мають однакових здібностей. У світі люди не однакові, як не однакові дере́ва в лісі, як не однакові рослини на полі. Погляньте на цілий ліс дубовий або березовий, — чи знайдете ви в ньому дві деревини, зовсім однакові? Коли нам треба вірубати дерево, купити коня чи корову, — ми довго вибираємо краще.

Те саме й у світі: люди не однакові по своїх здібностях, силі, розуму, школі й т. ін., і годі всіх їх зробити однаковими. Ось тому́ кожна людина стає тільки до тієї праці, до якої хто здібний, до якої вчився. І Апостол Павло про це каже: „Інша слава для сонця, й інша слава для місяця, й інша слава для зір, — бо зоря від зорі відрізняється славою” (I Кор. 15. 41).

Ось через усе це в світі існує ланцюг залежності одних від одних, — ланцюг природний і необхідний. Громада зв’язується в одне ціле власне покорою, як те намисто: намистини ниткою в’яжуться в одне ціле, в намисто. А викиньте цю нитку — і розкотяться намистини. Так само в громаді повстала б анархія, безлад, коли б не було покори.

Хто має покору, той кориться передовсім Богові, як єдиному найдосконалішому. А коритися Богові — то любити Його й виконувати всі Його заповіді. Покора Богові мусить бути явна й публічна, — не посоромся стати перед Богом на коліна, вдарити поклона перед Ним у Церкві. Це буде покора прилюдна.

Усяка покора наша мусить бути щира, невимушена, інакше вона — обманна. Нещира покора розкладає людину, як і всякий інший обман, і провадить її до гріха. Коли Ананій і Сапфіра хотіли обманити Апостолів своєю удаваною покорою, то були покарані смертю (Дії 5. 1 — 11). Не вподобляймося їм!

VI.

Вороги покори.

Щоб досягнути високу чесноту покори, людині треба вміло вдосконалювати свою душу, відкидаючи й поборюючи в собі все, що заважає нашому смиренню. Найбільші вороги покори — це гордість і самолюбство.

Гордість — це родюче джерелó гріха, бо вона легко вбиває людину, легко доводить її до падіння та прірви. Гордість завжди сіє незгоду, матір розкладу й безсилля, а тому гордуни завжди не творчі. Горде серце не знає любови, а тому чистим ніколи не стане, і тим самим позбавлене щастя.

Усе це ясно показав нам Господь у Своїй притчі про митника й фарисея, і тут митник вийшов оправданий, а фарисей осуджений (Лука 18. 9-14). „Бо кожен, хто підноситься, — буде понижений, хто ж понижується, — той піднесеться” (Лк. 18. 14).

Особливо сильно перешкоджає в виробленні покори людська впертість та заперкність, — вони

найродючіші джерела для всяких наших провин супроти народу й супроти Бога. Гордість завжди приносить людині нещастя, бо „Бог гордим противиться, а смиренным дає благодать” (І Петра 5. 5, Як. 4. 6). Це саме читаємо й у Соломонових Пріказках (29. 23):

Гордия людини її понижає,
А честь підпирає покiрного духом.

І що варта людська гордия, коли „багато-хто з перших останніми стануть, а останні — за перших” (Мт. 19. 30, 20. 16), „Хто бо підноситься, — буде впокорений, а хто впокоряється, — той піднесеться” (Лк. 14. 11). Це саме говорить і Псалмопiвець (30. 24):

Стереже Господь вірних,
Бундючному ж з лишком відплачує.

Самолюбство родиться з гордості, це дитина її, це велике зло, коли воно занадто перебільшене в людині. Люди з самої природи своєї схильні до самолюбства, „усі бо шукають свого, а не Христового Ісусового” (Филип. 2. 21), та проте Апостол наказує: „Нехай кожен дбає не про своє, а про інших” (Фил. 2. 4).

Самолюбство — це великий ворог покори. Самолюбна людина вважає себе кращою над усіх, розумнішою, добрішою, ніколи не визнає себе меншою, цебто не хоче впокорюватися. А Апостол просто й ясно наказує людям: „Не мудрствуйте о собі високая” (Рим. 12. 16).

Самолюбний догоджує тільки самому собі, а про інших не дбає, шукає вигоди лише для самого себе, забуває про бідних, до всього жадний, прагне підбити під себе всіх, щоб йому всі служили, щоб панувати над усіма.

Самолюбство вкінці приводить людину до нещастя й гріха, як привело воно Каїна до братовбивства (Книга Буття 4. 8-15). Тому то Христос рішуче осудив са-

молюбство, осудив усім Своїм життям, як противне християнинові. „Не шукаю Я волі Своєї, але волі Отця, що послав Він Мене” (Ів. 5. 30, 6. 38). А в Гефсиманському саді, йдучи на муки, Христос у покорі сказав: „Отче Мій, коли можна, — нехай омине ця чаша Менé... Та проте, — не як Я хочу, а як Ти”... (Мт. 26. 39).

Гордість і самолюбство часто приводять людину таки до великого пониження. Цю думку дуже ясно намалював Христос у Своїому наказі про місце на весіллі: „Коли хто покличе тебе на весілля, не сідай ти на першому місці, щоб не трапився хто поважніший за тебе з покликаних, і щоб той, хто покликав тебе та його, не прийшов і тобі не сказав: „Уступи цьому місці!”. І тоді ти із соромом станеш займати останнє місце. Але як ти будеш запрошений, то приходи і сідай на останньому місці, щоб той, хто покликав тебе, підійшов і сказав тобі: „Пріятелю, — сідай вище!”. Тоді тобі честь буде перед покликаними із тобою” (Лк. 14.8-10).

При виявленні покорі дуже перешкоджає те, що люди з самолюбства часто не хочуть першими впокорятися. „Чому я маю йому впокорятися?” це звичайна відповідь у таких справах. Але треба знати, що смиренним завжди виявляється той, хто мудрий, де то смиренномудрий. Ось тому першим завжди впокоряється той, хто насправді розумніший. І коли ви хочете виявити свою правдиву вищість, показуйте своє смирення першими!

VII.

Діти покорі.

Покора дуже родюча, й вона являється джерелом багатьох християнських чеснот, — вона мати таких великих чеснот, як, наприклад: каяття, скромність, мовчанка, смиренномудріє, згода й ін.

Дитина покори — каяття. Через каяття часто прощаються провини навіть запеклому грішникові, коли він виявить покору. Прикладами прощення провин через каяття переповнені Старій і Новій Заповіти. Наприклад, сильно був провинився Апостол Петро, покинувши свого схопленого Вчителя, але зараз покався — і був прощений. Розбійник покався в останню хвилину, вже на хресті, — й був прощений. Давид сильно згрішив був, але смиренно покався, — і був прощений.

Таїнство сповіді засноване на нашій покорі Богові. Провини й гріхи облягають наше серце й камінем душать його. Людина потребує облегчитися від цього тягару, — кається перед Священником, як уповноваженим слугою Господнім, і одержує прощення. Священникові на сповіді треба щиро розповісти все до останнього, — і тоді душа наша стає чистою й святою, бо позбавляється людських провин. Але треба зовсім смиренно признатися в усіх своїх гріхах, визнати свої поступки за гріховні, й тоді Господь пошле прощення. Ось на це показний приклад.

Було це десь іще в XI—XII століттях. Одного разу приїхав до французького короля Людовика VI (1078 — 1137) король Неаполітанський, і стрілись вони в місті Тулоні. Людовик хвалився своїм флотом, що тоді складався з окремих галер, на яких працювали матросами й гребцями засуджені засланці. Вкінці Людовик запропонував Неаполітанському королеві скористатися з права ласки й відпустити на волю когось із галерників. Король став розпитувати галерників, за що хто засуджений, і всі одногласно визнали себе невинними, й нарікали на суд, що ніби засудив їх неправдиво.

— То ви всі невинні! — каже король.

— Невинні! — кричали галерники.

Але один засуджений мовчав. І король запитався його, чому ж він мовчить.

— А що я маю казати? — відповів той смиренно. Я був злою людиною, провинився, — і мене засудили правильно...

Тоді Неаполітанський король каже до свого оточення:

— Візьміть цього провинника, і нехай собі йде з галери, а то він іще тут попусе вам усіх цих праведників...

Отже, той, хто був смиренным, був прощений, а ті, що не каюлися, не одержали прощення.

Скромність — це також дочка покори. Хто покірливий, смиренний, той скромний у всьому: в одежі, в їді, в розмові, в захованні й т. ін. Про таких Євангелія подає: „Блаженні кроткії, яко тії наслідять землю” (Мт. 5. 5).

Покора — мати й мовчанки. Велике щастя тому, хто вміє своєчасно мовчати. Мовчи, де тебе не питають. Слово — срібло, а мовчанка — золото. Мова — добра річ, але мовчанка вдвоє краща. Хто мовчить, той двох навчить! Коли говориш з кимсь гнівливим, умій помовчати — і гнів його минеться. Коли б про це пам'ятали чоловік та жінка, не було б сварок у родині. А балакливість, та ще нестримана, часто доводить людину до непорозумінь, а то й до нещастя, бо ж язик мій — ворог мій. Є люди, — це звичайно люди самолюбні, — що в розмові самі говорять, а другому не дають і слова сказати. Не робіть так, — завжди ліпше помовчіть, і дайте виговоритися другому. Ліпше й корисніше пізнавати, аніж своє виявляти.

Смиренномудрість також дочка покори. Нехай і наймудріша людина буде смиренна, тоді її муд-

р'сть буде справді мудрою. Правдивий мудрець добре знає всю ціну своїй мудрості, добре знає всю умовність нашого людського знання, а тому він звичайно смиренний у своїй мудрості, цебто він смиренномудрий. Апостол (Яків 3. 17) про це каже: „А мудрість насамперед чиста, а потім спокійна, лагідна, покірлива”. Смиренномудріє — джерелó згоди, бо смиренномудрий перший кориться, перший простягає руку до згоди. Перший, бо він мудріший!

Згода — люба донька покори. Хто вміє коритися, той уміє й погодитися; покірливий завжди сіє згоду круг себе. Вправна людина ніколи не сперечається, бо добре знає, де треба помовчати, а де треба й оминути сперечку. Особливо не треба сперечатися з нерозумним, бо з такої сперечки добре не вродить ніколи.

VIII.

Чи завжди треба коритися?

Отож, мусимо бути завжди смиренними, і цим сильно вдосконаliamo свою душу, а це дасть нам змогу спокійно жити на цьому світі й заслужити спасіння на світі вічному. Але чи все можна робити в повній покорі? Чи справді належить без надуми коритися? Чи не во'ємо тим свою власну вслю?

Кому віриш, корися тому завжди в усьому, корися спокійно. Наприклад, наша покора Богові (Його заповідям) мусить бути добровільна й повна в усьому. Повчальний приклад цього подає нам Біблія, оповідаючи про Божого наказа Авраамові принести в жертву свого сина Ісаака (Буття 22. 1-14). Авраам без надуми виконав Божого наказа, і тільки в останню хвилину,

коли „Авраам простяг свою руку й узяв був ножа, щоб зарізати сина свого”, Ангол спинив йому руку...

Коли нам старший наказує, то ми мусимо покірливо його слухатися, бо в цьому полягає т. зв. карність чи дисципліна, основа нашого громадського життя. Із нашої повної покори виключаються оці тільки три речі: не вільно виступати проти Бога, проти своєї держави й проти свого народу, — цим трьом не вільно людині робити щось таке, що їм шкодило б, бо це найбільший гріх.

Взагалі ж, покора наша мусить бути розсудлива. Людина — істота розумна, а тому не може вона робити щобудь нерозсудно. Ось на це повчальний приклад.

Подорожували одного разу високі турецькі сановники, та й спинилися на відпочинок на горі біля безодні. Розговорилися вони про вірність своїх слуг, і кожен хвалиться своїм. А один сановник сказав, що його слуга навіть може скочити ось до цієї безодні, якщо він накаже йому. Інші сановники заявили те саме. І покінчилося на тому, що слуги, на нерозсудний приказ своїх самолюбних панів, справді поскакали до безодні, — й погинули всі. Позостався один тільки слуга, який на приказ свого пана скакати, заявив:

— Та що я? Навіть ось одея осел панський охоче кинеється в прірву за свого пана!...

— Скакайте вдвох, — сміється сановник.

Слуга сів на осла й погнався до прірви, але осел уперся над безоднею, й далі ані кроку. Слуга став сильно бити осла, вговорювати й картати його. Усе це осел покірливо слухав, але скакати в безодню не хотів. Нарешті, втомлений довгим вовтуженням, слуга заявляє:

— Я хотів виконати твого приказа й кинути у безодню, але нерозумний осел ось не хоче.

А сановник озвався та й каже:

— Позостав осла в спокої, та й сам не кидайся. Бачиш, із вас усіх найрозумнішим виявився — одиносел...

Отож, і покора мусить бути розсудлива, а не сліпа. Сліпа покора мало корисна для обох сторін.

IX.

Покора — будівна чеснота.

Покора — це будівна чеснота: вона будує людину, родину, громаду й державу. Без покори (карноти) ані родина, ані держава існувати не можуть. Де покора в родині — там згода, лад і спокій, а спокій — це щастя. В якому народі панує покора, той народ сильний, бо карний; такий народ легко робить те, що хоче й чого прагне. Взагалі ж: хто вміє коритися, той уміє й керувати.

Покірливий завжди услужливий, але услужливий щиро, від серця. А така услужливість робить наше серце погідним, чистим, а це все доводить людину до щастя.

Покірливим дається благодать, — так повчають за Святим Писанням усі Отці Церкви. Макарій Єгипетський казав про повну покору: „Покірливі говорять: я недостойн, щоб сонце світило на мене. Оце ознака християнства, оце покора“ (Migne, том 34 ст. 601).

Покора родюча, як багатоплідне дерево. Ава Доротей, Отець VI — VII віку, так вияснює значення й родючість покори: „Досконала покора родиться від виконання заповідей. Коли на дереві багато плодів, то самі плоди нахиляють їхнє гідля додолу; а вітка, на якій нема плоду, стирчить до верху й росте просто. А є й такі дерева, які не дають плоду, поки їхні віт-

ки ростуть вверх; але коли хто візьме каменя, привісить до вітки й нагне її додолу, тоді вона дає плід. Так і душа: коли впокорується, тоді приносить плід, і що більше приносить плода, то більше впокорується“ (Добротолюбіє, II. 648).

Хто покірливий, той привітливий, бо на душі в нього чисто, йому нема чого ховати. А непокірлива людина непривітлива, дивиться на всіх вовком, нелюдяна. Привітливого люблять усі, й йому відчиняються всі двері.

Блаженна людина покірлива, бо їй легко живеться на світі!

Брак покори руйнує родину, руйнує й народа, бо веде до анархії, до безладдя.

Покора мусить бути щира, від серця; нещира покора — обман, і вона мститься на тому, хто її робить. А сьогодні в світі якраз сильно поширена ця фальшива покора, коли людина обіцяє вам — і не виконає. Несловність — дочка непокори, — тепер запанувала скрізь, а вона приводить світ тільки до безладу. Дійшло в нас тепер аж до того, що звичайного спритного крутія звуть вправним „дипломатом“... Така татарська „дипломатія“ приносить тільки загибель для світу...

Коли обіцяєте що, пильуйте конче виконати й не впасти в гріх непокори. В Євангелії читаємо про це повчальну притчу: „Мав два сїни один чоловік. Прийшов він до першого та й наказав: „Піди но, дитино, сьогодні, працуй в винограднику!“ А той відповів і сказав: „Готовий, панотче“, — й не пішов. І прийшовши до другого, так само сказав: А той відповів і сказав: „Я не хочу“. А потім покався він і пішов.

Волю батькову виконав не перший, але другий.

Бог любить найперше смиренних, посилає на них

Свою благодать і веде їх у Царство Небесне. В Приказках Соломонових про правдиву покору читаємо (15. 33, 18. 12, 22. 4):

Страх Господній — навчання премудрости,
А перед славою — скромність,
Перед загибіллю розум людини високо несеться,
А перед славою — скромність.
Наслідок скромности — це страх Господній,
Багатство, і слава, й життя!

Будьмо ж скромними завжди, бо Господь нагородить за скромність. Людина покірлива завжди буде, а гордия руйнує. Покора розумна, покора розсудлива — то корона чеснот християнських, то найкраща прикраса людини на кожному місці.

Нехай же покора панує між нами!

II.

ТЕРПІННЯ.

ДРУГЕ ВЕЛИКОПІСНЕ ПАССІЙНЕ СЛОВО.

1. Терпіння повен світ.

Куди ні глянемо, скрізь бачимо в світі великі терпіння-страждання, скрізь бачимо людські муки, великі й малі. Горе, біди, недогоди здавна вже стали постійними мешканцями поміж нами. Переслідування сильнішим слабшого, або підставлення ногі сильнішому й старшому стали звичайними поміж нами. Людина відразу мала б згинутися в морі різних терпінь, коли б не звикла їх зносити, коли б не знала більше про них.

Але страждання притаманні людині. В муках народжується людина, в муках і світ цей покидає вона. Мукою переповнений світ людський і звіриний.

Життя наше повне болізей, які підстерігають нас на кожному кроці. А крім болізей, до людини приходить, як конечність, старість, що сама по собі є болізь тіла, болізь тим більше чутна та дошкульна, що в людини звичайно на старість потужніє дух. „Бадьорий бо дух, але немічне тіло” (Мт. 26. 41, Мр. 14 38).

Терпіння в світі взагалі стало занадто багато, бо змаліла між нами любов. Усе наше людське життя — саме страждання. „Все створіння разом мучиться аж досі” (Рим. 8. 22.). Страждання розпочалися з першою людиною, ще як світ настав, і невпинно йдуть аж досі, часом збільшуючись, часом зменшуючись. Взагалі ж страждання — це прикмета нашого світу; воно скрізь оточує нас на кожному кроці, воно ходить за нами,

немов би та тінь. І немає людини, яка не страждала б, немає людини, що бодай день прожила б без терпіння.

Сьогодні неділя Хрестопоклонна, а хрест — то й символ (знак) страждання. Тому зовсім на часі поговорити сьогодні про людські терпіння, як притаманну ознаку нашого світу, як постійну ознаку нашого життя. І Церква наша, як рідна мати, як мати любляча й мудра, мусить розповідати своїм дітям, як належить терпіти ці страждання, і пощо в світі вони.

2. Причина страждань.

Нащо ж ті страждання в світі, та ще в такому великому числі? Власне ці страждання часом знеохочують людину й до життя, й до Церкви.

Коли ближче приглянемось до страждань, то звичайно бачимо, що найчастіше страждає тіло, але дух від цих страждань удосконалюється, — і це буде найперше виправдання всіх терпінь. Але звідки самі страждання й що вони таке?

В нашому світі панують три роди законів: закони Божі, громадські (соціальні, державні) й природні, фізичні. Порушення цих законів зветься в нас: Божих — гріх, громадських — переступ, і природних — випадок. Порушення кожного закону веде за собою кару за це порушення, при чому кари за порушення законів громадських (переступи) й природних (випадки) звичайно не прощаються; тільки Бог, як джерелó безкожного милосердя, часто прощає гріх, коли грішник належно просить Бога про це. Ось оця кара за переступи законів світу й є наші страждання.

Скажемо, кожна людина обов'язана відповідно працювати, коли ж вона цього не робить через якусь причину (ліни́вство, невмі́ння, хвороба й т. ін.), то тер-

пить страждання бідности. У шахтах не вільно курити; коли ж хтось запалить тут сірника, повстає вібух і забиває робітників. Коли б земля хоч на йоту порушила свій біг кругом сонця, то цеб довело до катастрофи її. Хто порушує закони громадські (соціальні), напр. чинить убивство, крадіж, обману й т.ін., то за це несе страждання переступник, але має страждання й той, кому це спричинено.

Часом ми несемо страждання, але порушення законів світу не бачимо, або їх не розуміємо, але порушення таке конче існує, й воно веде нас до терпінь. Безпричинних терпінь у світі нема.

За порушення законів, особливо громадських та природних, часто терпить не провинник, а хто інший. В порушенні законів часом не знаходять винного, але порушення є, й воно викликає певну кару. За порушення законів природи терпить громада або людство.

За порушення законів власного тіла тяжко карається не тільки винний, але, буває, й наступні покоління. Напр., п'яниця отрує горілкою не тільки самого себе, але й наступне своє покоління, що народиться від нього. Це болюча спадщина для людини за переступ батьків.

Гріхопадіння першої людини кинуло в світ, як спадщину, гріх, і зробило людську природу схильною до гріху, а це й є причиною наших страждань. Як кару за перший гріх Бог прорік Адамові й його поколінням: „В поті чола свого ти їстимеш хліб, аж поки не вернешся в землю, бо з неї ти взятий” (Буття 3. 19). Перворідний гріх порушив досконалу Божу будову світу, і за це прийшли в світ страждання, бо тіло наше стало тлівним, цебто схильним на ці страждання.

Страждання бувають: тілесні чи фізичні, коли тер-

пить тіло, і духовні, коли терпить дух наш. Духовні терпіння часто бувають сильніші за тілесні. Ці страждання наші спричинюються або нами самими, або нашими ближніми; ці останні дуже дошкульні для людини.

Господь створив світ наш так, щоб він жив з правдою та любов'ю, бо без них він не втримається. А людство топче правду й живе без любови, — а тому й родяться всі ті тяжкі терпіння, що огорнули цілий світ... Неправда й ворожнеча кидають світ у прірву...

Отож, виходить, що ми всі повинні дбати не порушувати жодних законів, тоді помітно зменшились би людські страждання, а збільшились би правда й любов поміж людьми.

Страждають у світі всі, праведні й неправедні. Звичайно в нас нарікають, ще за Книгою Йова, віби грішники в світі розкошують, а праведники терплять. Коли пильніше до цього придивимось, то воно зовсім не так. Життєвий досвід таки показує, що пізно чи рано, але грішник понесє свою кару, а праведник буде нагороджений, той і другий, коли не сам, то в наступному поколінні, але правда Божа таки запанує. Явного грішника люди завжди осуджують, а праведника шанують. Крім цього, нема таких грішних, щоб вони приспали своє власне сумління, і воно їх постійно їсть, як міль дерево, а це найбільше терпіння. І навпаки, — праведний має чисте сумління, спокійне серце, а це йому приносить щастя вже на цьому світі.

3. Христос, як зразок терпіння.

Загадку страждання в світі не міг вирішити ані Старий Заповіт, в якому глибоко цим займається Книга Йова, ані стародавні філософи, — її повно вияснив

самим життям Своїм Ісус Христос. Справді, Христос на нашій землі випив повну чашу людського страждання, чому й став сїмволом (знаком) терпіння. Усе життя Своє віддав Він на службу наро́дові, а Його за це люто переслідували, а вкінці й осудили на смерть. І Христос повіз страшну смерть на Хресті, але ще перед нею мусів витерпіти пекельні муки найрізніших знущань. І все життя Своє був Він, як Син Людський, що не має де голови прихилити... І коли Христос, Бог і Господь наш, змушений Був понести такі люті муки, що́ ж тоді говорити про нас, звичайних смертних, що обов'язані вже з наслідства страждати!

Спокоювіку Божим Провидінням було встановлено, що Син Божий відкупить Своєю мукою перворідний гріх людей. Ось тому страждання за лю́дство були ціл-лю Ісусового життя на землі, і в цьому істота Відкуплення. Через це Христос і терпіння—злилися в одне, і так само ми мусимо дивитися й на свої власні страждання, — це необхідність нашого життя. „Спокуси мусять прийти... Та горе людині, що від неї приходить спокуса“ (Мт. 18. 7).

Христос Своєю мукою й воскресінням знов нас обожив, і зробив наші страждання тільки дочасними, бо ми їх терпимо лише на землі. Ми з цього дочасного життя переходимо до вічного Царства Небесного, де вже не буде ніяких страждань, а життя безконечне!

4. Терпіння гартують нам духа.

Як же нам ставитися до цьогосвітніх наших страждань? Як до них ставитися особливо через те, що вони конечні нам, притаманні? Бож знаємо, що на світі нічого нема зайвого, непотрібного. Пощо ж тоді ці страждання?

Усі терпіння вдосконалюють нам душу, очищують її від гріху, роблять її відпорною до спокус. Удосконалена наша душа не боїться вже ніяких страждань, бо знищення гріха нищить і страждання.

Часто наші страждання посиляються нам на випробовування так само, як Бог випробовував віру Аврааму, наказавши йому принести в жертву свого сина Ісака, або випробовував праведного Йова, віддавши його в руки сатани. Тяжкі нам ці випробування, і ми щоденно молимося у Молитві Господній: „І не введи нас во іскушеніє“, а „іскушеніє“ тут старе слово, що визначає „випробовування“, „спроба“.

Терпіння завжди гартують нам духа, а цим удосконалюють його й виробляють вартісну людину. Терпіння сильно навчають людину й стають їй вищою школою життя. Як фізичні вправи гартують тіло, так різні страждання гартують і вироблюють духа. І добре сказав один містик, що „найшвидший кінь, що принесе нас до досконалости, це терпіння“. Цебто, страждання на нашому світі на те, щоб удосконалювати людину.

А тепер у нас охоче займаються гартom тіла, але мало хто займається вдосконаленням духа, — і в цьому велика недостача нашого віку. Люблять казати, що „в здоровому тілі здоровий дух“. Але життя показує нам часто, що це не так: у здоровому тілі часто обмежений дух, а то й зовсім малій. І навпаки, багато з наших найсильніших філософів мали дуже мізерне тіло. Бож сила духа зібрана в будові мозку, а його можна вдосконалити тільки вправами духа, а не тіла.

Ось на це яскравий приклад. Одною з найбільших українських поетес є безумовно наша поетка Леся Українка (Лариса Косач, 1871-1913), ще мало в нас

оцінена, бо мало знана. А вона ж була зовсім квола тілом, все життя хвора на сухоти. Половину свого свідомого життя Леся провела на лікуванні: в лікарнях, санаторіях, на прерізних курортах, де шукала собі спасіння від незлічимої хвороби. В більшості все лежала в ліжку, і в ліжку й творила свої великі твори часто в гарячковому стані... Найглибший і найсильніший розум у Лесі Українки крився в найкволішому тілі... Тілесна слабкість, як бачимо, не стоїть на перешкоді до величі духа.

Ось тому не лякаймося ніякого трепіння, — вміймо його використати на вдосконалення себе, вміймо повчатися з нього. Страждання завжди піде нам на користь, якщо ми вмітимем його належно нести й зрозуміти.

У житті нашому багато найрізніших недогод, і люди їх різно переносять: одні на них мало звертають уваги, а інші сильно ними переймаються. Так, як ті діти: одні рідко плачуть, а інші ревуть від найменшої недогоди. До терпіння треба привчати людину вже з дитинства, тоді й дорослою вона буде витривала. Не можна розпускати дитини, бо пізніше вона сама не дасть собі ради з найменшими терпіннями.

Терпіння — це найвища школа в житті, і блаженна людина, що належно переїде цю школу! Як свідомство про навчання в дій школі, терпіння позоставляють на людських обличчях зморщкі, — найбільшу окрасу людини. По цих зморщках можна бачити все, що людина пережила.

Одна молода недосвідчена дівчинка вередливо вговорювала своїй матері:

— І чого то в вас, мамо, такі зморщкі кругом по обличчі, аж дивитись не хочеться... Негарне обличчя!...

А мати похитала сумно головою та й каже недо-свідченій доні:

— Розкаж́у тобі, кохана доню, а ти слухай уважно, чого́. Оця зморщка велика на чо́лі мо́йм появи́лася в ме́не зара́з по тво́ім наро́дженні, бо в му́ках тяж-кі́х я тебе́ породила... А друга під нею повстала, як помер твій татко, а мій чоловік... А третя зморщка повстала, як згинула нам корівка, а я, бідна вдовиця, з вами, дрібними, позосталася без усякої підмоги...

І так я мо́жу тобі розповісти про кожну свою зморщку, — кожна повставала з якогось терпіння, по якійсь біді...

Остовпіла дівчинка відразу прозріла й кинулася до матері:

— Матінко рідна моя, ой дайте ж я поцілую вам кожну морщиночку на вашому найгарнішому для мене обличчі!... Простіть своїй нерозумній доні, що відважилася таке вам сказати!...

5. Кожен несе свого хреста.

Сьогодні, в Хрестопоклонну неділю, ми врочисто шануємо Святого Хреста, як знака нашої віри, як основи нашого спасіння. Але разом з тим Святий Хрест є для нас також і вічним знаком людських страждань на цьому світі. Господь наш Ісус Христос усе Своє земне життя провів у великих стражданнях, а покінчив його Голгофським Хрестом. І з того часу Хрест став символом усякого лю́дського страждання, якого обов'язаний спокійно нести кожен християнин.

Життя наше повне хрестів, і кожен має свого хреста, важчого чи легчого, більшого чи меншого. І немає людини на світі, щоб не мала вона якогось хреста, і вся справа тільки в тому, щоб спокійно й до-

стойно нести цього хреста, щоб уміти якнайбільше навчитися з нього, щоб хрест справді загартував нам духа й став нам доброю школою страждань.

Кожен, хто хоче стати добрим християнином, мусить нести свого хреста з повною покорою. Про це Господь каже: „Коли хоче хто йти вслід за Мною, хай зречеться самого себе, і хай візьме свого хреста та й за Мною іде!“ (Мр. 8. 34).

Христос узаконів терпіння в людському житті для вдосконалення людського духа, щоб нам легко здобути щастя на землі. Ось тому хрест — це спасіння людству. Коли через хреста ми всі вдосконалимось, тоді на землі настане правдиве Царство Боже.

Отож, усі ми мусимо з покорою нести свого хреста, якщо не може нас минути чаша ця. Не несемо хреста ради самого страждання, бо несемо не мало й таких хрестів, яких ми не в силі оминути. Сильні люди звичайно гартуються тяготою хреста, а слабодухи — забиваються. „Такъ тяжкій млатъ, дробя стекло, куєть булатъ“, казав поет.

Коли ж хрест — необхідність наша, то треба не забувати, що всі люди, а не тільки ми, носимо його, і тому треба бути супроти своїх ближніх і терпеливим, і вибачливим. Ніколи не відповідайте злим словом на зло, — обезброй свого злісника словом добрим! Цебто, не гаси огню олією, бо буде ще більший пожеар. Також ніколи не відповідайте на дрібні колючки ворогів, — недобачайте їх!

Треба завжди зо всіма бути чемним, — нехай інші будуть винні вам чемностей, бо через збільшену чемність ще ніколи ніхто не страждав, і чемности супроти людини ніколи не буває забагато. Будь спокійний на кожне терпіння від свого ближнього, і не відповідай

йому око за око, а зуб за зуб. Ворога найскоріше переможеш любов'ю, чемністю та добрим словом.

6. Праця, як терпіння.

Праця — це основа нашого життя, і вона часто приносить нам терпіння. Найперший обов'язок кожної людини на цьому світі — це праця, бо без неї людський світ не міг би належно існувати.

Праця — обов'язок наш, як терпіння. Коли Бог судив Адама за його гріх, то прорік йому його долю: „Прокліята для тебе земля, — ти в муці будеш їсти її всі дні свого життя. Тернину й осёт вона буде родити тобі, а ти будеш їсти траву польову. В поті чола свого ти їстимеш хліб, аж поки не вернешся в землю, бо з неї ти взятий”... (Книга Буття 3. 17-19).

Отаким чином праця стала для нас конечним обов'язком, без якого людина не може обійтися. Апостол Павло справедливо наказав: „Як хто працювати не хоче нехай він не їсть.” (2 Сол. 3-10). Але їсти мусить кожен, щоб жити, а це значить, що кожна людина мусить працювати, щоб жити. Без праці людина не могла б існувати.

Праця буває найрізніша, і кожна людина до неї звикає й любить її. Мила, улюблена праця завжди дає заспокоєння, цебто приносить людині щастя, хоч сама б праця була й нелегкою. Треба тільки конче, щоб людина робила справді ту роботу, на яку вона здатна й яку любить.

Огож, праця — конечний обов'язок людини, а тому, для доброго ведення праці нам необхідна витривалість у ній. Брак витривалости — найбільший ворог праці, бо праця без витривалости звичайно й зле робиться, й не доводиться до кінця. А робити й не кінчити —

це тільки псувати працю. А в нас багато є людей, що ніби й люблять працю, охоче її починають, але не мають терпіння свою працю докінчити. Такі люди вносять до життя тільки сам безлад.

Ніколи не бійтеся великості праці, бо людина всяку посильну працю може зробити. Але треба бути витривалим у праці й конче щоденно її робити. І яка б праця не була, коли робиться, то зробиться. Є багато людей, що бояться братися за якусь працю тільки через те, що вона велика, — це фальшива боязнь, бо витривала й постійна людина зробить усе. Аби робити, то зробиться!

У праці найважливіше лад та витривалість, — тоді й праця спориться, і людина керує працею, а не вона нею. Де лад і постійність, там у людини й часу вистає на все. У людини ж безладної нема ані праці, ані часу.

Знав я одного патріота, що бігав на всі збори, — скрізь завзято говорив, сперечався, кричав, а в хаті його одривний календар усе спізнявся на десятки днів. На моє здивоване запитання, пощо висить календар, коли він показує не те, що треба, патріот відповів:

— Та чи ж я маю час займатися такими дрібницями!...

Він, видно, не знав, що хто не в стані належно виконати дрібного, той ніколи не зробить і великого. Кому бракує часу на буденні речі, той ніколи його не матимете й на речі великі. Хто ж працює завжди, хто працює систематично, той має час на все. Порядок і систематичність у роботі надзвичайно допомагають у видаїності праці. Де в роботі лад і порядок, там вона спориться й не трудна; де ж порядку немає, там безлад і робота не йде

Ніколи не кидай своєї роботи, ніколи роботи не переривай хоча б на годину, — працюй вперто, щоденно, постійно, тоді праця сама тобі стане за милу конечну потребу твого життя. А коли стане милою праця, то вона вже приносить тобі заспокоєння духа, — і в ній собі щастя ти знайдеш!

Працюй запопадливо, і не зважай ти ніколи на жодні обставини, на всі недогоди буденні свого життя! Бо як будеш чекати найкращих для праці часів, то можеш їх недочекатись ніколи!

Пішов я одного разу в Києві до нашого славного письменника Бориса Грінченка (1863 — 1910), щоб відвідати його й про дещо запитати. На моє здивування двері відчиняє мені... жандарм.

„Не добре“, — думаю собі. — „В хаті трус, і я попадуть в халепу“... Жандарм привітно мене приймає, а на моє запитання про господаря каже:

— Барин в кабінетъ.

Входжу до кабінету, а Грінченко преспокоїно працює. Тихо запитую, що це в хаті за гості, а господар лагідно відповідає:

— Та це жандарм стереже мою хвору доньку... Він робить своє, а я часу не марную й також роблю своє...

Пізніше я довідався, що смертельно хвору на сухоти доньку письменника Настю відпустили з в'язниці додому, але поставили біля ліжка сторожу. Людяний жандарм не хотів дратувати хворої, а тому сидів собі в передпокої...

І ціле життя своє, коли в мене було багато роботи, я завжди згадував про оцей випадок у Грінченка, як наш письменник запопадливо працював, не звертавши уваги на просто жахливі обставини свого життя..

І тоді я ясно зрозумів, чому це саме Грінченко написав своє славне:

Праця єдина з неволі нас вирве, —
Нумо до праці, брати!

Учімося терпеливості від мурашки, що цілий день невпинно працює. У Приказках 6. 6 Соломон каже:

Иди до мурашки, лінюху,
Поглянь на дороги її — й помудрій

А людина часто не має й частини мурашиної терпеливості. Був один чоловік, і все йому якось не велося, — не мав ані в хаті, ані біля хати. Ніби й робив він, але робота не спорилась. По одній великій невдачі, повний розпуки, сказав:

— Піду втоплюся!...

І пішов. На дворі весело світило сонце, скрізь усе зеленіло, бо був початок літа. Трохи чоловік заспокоївся, підійшов до річки, але відразу кидатися таки не хочеться. Ліг він на березі, та й почав роздумувати над своїм нещасливим життям. Аж дивиться — мурашка несе кусника чогось, більшого від себе, і пнеться перелізти з ним через патику. І що підлізе, то й обірветься й спадє. Пробувала обійти патику, але те було неможливе. І мурашка знову вперто стала п'ястися на патику — й падати. Чоловік нарахував 69 раз.. А за 70-им разом мурашка таки перелізла, й радісно понесла кусника до своєї мети.

А в чоловіка з такого дива відкрилися очі:

— То може й мені треба бути такому впертому, тоді й мені поведеться...

І вернувся чоловік додому, й зовсім переродився, став біля роботи таким запопадливим, як та мурашка, — і відразу появилось в нього і в хаті, і біля хати...

Погляньмо на пчіл, — як терпеливо працюють вони! Погляньмо на пташок, коли вони гнізда кладуть собі, — навчимося від них терпеливості в праці! А до того ще, пташки кладуть собі гнізда зо співом, і то від сходу сонця аж до заходу його. Чи ж людина працює отак біля хати своєї?

Праця завжди повна терпіння, але треба її нести любовно, покірно й спокійно. Особливо більша праця для народу вимагає багато терпіння, а то й страждання, бо вона приносить багато розчарувань. Але хто працює для народу вміло й любовно, того не обезсилюють жодні невдачі, а сама праця приносить велике духове заспокоєння. Праця для народу — завжди тяжкий хрест, а сама дорóга цієї праці часто встелена тернями. Але плід від неї приносить такі світлі години, що вони покривають усі недогоди цієї праці!

Блаженна людина, що всю працю свою віддає для народу!

7. Піст.

Звичайний піст, — стримання від м'ясної їжі — це найпростіший піст. А більший піст — піст духовний: стримання свого язика від говорення неправдивого, стримання грішних думок, побільшена молитва. Бож не те сквернить людину, що входить до уст, але те, що виходить із уст (Мт. 15. 18).

Піст так само вдосконалює нам духа, і на це він і заведений. Людина мусить частіше постити, і добре було б, коли б люди всі більші свої праці розпочинали постом, цебто так, як зробив це й Христос, що перед початком свого служіння наро́дові постив 40 днів і 40 ночей.

Найбільший піст, ціложиттєвий піст — це про-

стотá життя. Хто обставляє своє життя марнóтною пишнóтою й звекає до неї, той рідко коли буває щасливий. Пишнóта не вічна, і хто позбавляється її, непотрібно терпить. Хто ж звекає до простоти життя, може в тому пробувати все життя, не боючися змін. Подвижники подвигом простого життя доходили до великої досконалости духа. Простотою життя сильно вславився в нас нас наш український філософ Григорій Сковорода († 29. х. 1794 року), — він вів найпростіше життя, не пив, їв мало, а часто раз тільки денно. І вів він таке життя, не зважаючи на свою високу освіту; простоту життя любив над усе, чому й відмовлявся від високих посад, на які його запрошувано. „Світ ловив мене, але не спіймав!“ написано на хресті Григорія Сковороди. Сковорода правдиво навчав: „Дяка Богові, що Він потрібне зробив не трудним, а все трудне зробив непотрібним“. І справді, щоб жити, найпотрібніше повітря, бо без нього людина відразу гине, а його ж у нас не купувати! Золота, каже Сковорода, трудно дістати, і тому воно нам непотрібне. Для життя ко-нечна людині вода, — й її не бракує нам. Позостається хліб, але й його, коли маємо руки, вистачить нам. Людині, що любить простоту життя, легко жити на світі!

8. Сорозпинання з Христом.

Стражданнями переповнений світ, і ми обов'язані спокійно до них ставитися й працювати, щоб у світі цього страждання було менше. Завдання людини — полегчувати тягара хреста свого ближнього, тоді знайдеться такий, що подбає про полегчення й нашого хреста. Христос спокійно дав Себе розп'ясти за спасіння людей, — наслідуймо Йому в цьому й усі ми, і сорозпи-

знаймося Христові, щобто не біймося терпіти муки розп'яття за щастя народу. Апостол Павло з гордістю казав: „Я розп'ятий з Христом!“ (Гал. 2. 19) — і терпів.

Кожен, хто живе на цьому світі, несе свого хреста, несе й свою жертву за це життя. Життєві жертви треба нести спокійно, самовіддано, але завжди розумно. Христос віддав Себе Самого в жертву за людство, — не біймося того й ми, коли служимо народові. Нехай тільки наша жертва походить із чистого серця, із повного розуму, із усієї душі, тоді відчуємо повно заповіта Христового: „Ярмо моє любе, а тягар мій легкий!“ (Мт. 11. 30).

До всіх страждань і до всіх жертов треба ставитися так, щоб вони вдосконалювали нам духа, а тоді вони очищатимуть нам серце, приносятимуть заспокоєння, щобто—вродять щастя. Знаходити щастя в своїх стражданнях і жертвах — це найвище вдосконалення нашої душі. І дуже глибоко написав про це російський поет Надсон:

Кто крестъ однажды взялся несть,
Тотъ распинаемъ будетъ вѣчно.
И если счастье въ жертвѣ есть,
Онъ будетъ счастливъ безконечно!

На цьому власне й заснований підвиг, щобто якась чеснота в найвищій мірі. Подвиг сильно вдосконалює людину й сильно впливає й на все оточення, запалюючи її до того ж. Без подвигу світ би остаточно загруз і заснув у буденщині, бо подвиг удосконалює людство. Ті, що чинять подвиг на службі народові, звуться лицарями чи героями. Такі лицарі чинять свій подвиг на щастя своєму народові, а не на своє особисте щастя.

Бувають іще й подвижники віри, що для служби

Богові зовсім зрікаються цього світу й віддаються цілком подвигу та молитві. Такими подвижниками переповнена наша старовина. Таким був і наш полтавець старець Паїсій Величківський, що помер 150 літ тому († 1794 р.), що весь віддався подвижництву, покинувши цей світ. Він відновив в Україні й Росії подвиг пустинножитного старчества.

9. Віра й надія — зорі в терпінні.

Віра й надія ясно освічують нам терпіння, або родяться з нього. Хто вміє терпіти, той звичайно вміє глибоко вірити й надіятися.

Віра й надія конечні при терпінні, бо без них терпіння зачавило б нас. Страждаємо, але глибоко віримо в потребу його, і міцно надіємось в ту мету, ради якої страждаємо.

Глибока віра й міцна надія звичайно сильно збільшують наші духові й тілесні сили, збільшують настільки, що ми таки досягаємо своєї мети.

Особливо треба глибоко вірити й міцно надіятися в поставлену мету при наших невдачах, — невільно схібити з дороги або впасти на дусі. Про це говорить Господь: „Хто витерпить аж до кінця, той буде спасенний!” (Мт. 10. 22). Апостол Павло про це каже: „Надією ми спаслися. Коли сподіваємось, чого не бачимо, то очікуємо того з нетерпінням” (Рим. 8. 24, 25).

І що сильніші наші віра й надія, то скоріше сповнення поставленої мети. Цим особливо треба б перейнятися нашої молоді, перед якою все ще спереді.

Не вільно молоді нарікати на свою бідність, на свої буденні терпіння та на несприятливі умовини свого життя, бо молодь — сама коваль своєї будуччини. Молодь стає тим, чим хоче стати.

Молодь кохана,—завжди пам'ятай, що тисячі найвидатніших людей світу зо всяких ділянок культури: письменники, вчені, мистці, винахідники, музикі, політики, дипломати й т. ін. виходили з найбідніших родин, своїми власними силами прокладали собі дорогу в житті й тяжкими трудами таки доходили до слави.

Сотні славних людей виходили з-під бідної селянської стріхи й досягали слави великим терпінням, полученим з міцною надією та глибокою вірою в поставлену мету.

Сотні найвидатніших геніїв людства творили свої віковічні чини для народа в нуді та в терпіннях, але своєї славної й улюбленої роботи ніколи не кидали.

Ось тому кожен юнак нехай не нарікає на тяжкі умовини свого життя, але нехай уперто йде до ясно поставленої мети, вірючи й надіючись у сповнення їх. І коли юнак уміє належно терпіти й уперто працювати, він конче доб'ється свого! Праця, вперта безперестанна праця, — це коваль твоєї будуччини!

Через це то кожен юнак — то загадка. Не знати, що з нього станеться вже за яких десять літ, бо всі дороги йому відкриті, якщо належно працюватиме, якщо полюбить свою мету, як свою власну душу!

Один стародавній філософ, стрівши на вулиці групу веселих юнаків, чемно зняв перед ними свою шапку, низенько вклонився, а вкінці й став навколішки. Коли здивовані люди спиталися філософа, нащо він таке робить, той охоче відповів:

— А чи я знаю, що з цих юнаків унедовзі буде? Може буде з кого великий учений чи мистець, — то я перед ним чемно шапочку зняв, а може який добродій людства,—то я йому низько вклонився, а може й який великий правитель-тиран, — то я перед ним уже тепер

навколошки став... Чи я знаю, що з кого з них буде?
А що буде, те знаю напевно...

Отож, нехай юнаки не зражаються своїми буденними стражданнями та терпіннями, нехай не скаржаться на нїжду та бідність, — бо це доля тисячі славних людей! Побори свою нїжду,—і вже в цьому великість твоя!

Відгадай правдиве своє природне завдання, до якого найбільше ти схильний, постав собі певну мету,— і невпинно прямуй до неї, прямуй уперто, завзято, прямуй з глибокою вірою й повною надією на сповнення задуму, — і сповниться вам!

„Просіть—і буде вам дано, шукайте — і знайдете, стукайте—і відчинять вам!” (Матвій 7. 7, Лука 11. 9).

Моя сільська молодь кохана,
Ніколи не бійсь бідноті!
Міцна воля та праця бажана
Доведуть до ясної меті!

Своїх рук не складай у роботі,
Уперто працуй до кінця.
І Розп'ятий за нас на Голготі
Сплетє тобі з слави вінця!

У всіх своїх задумах, у всій своїй праці покладайся тільки на Бога та на руки свої:

Не допоможуть нам сльози,
Не допоможуть зідхання,
Як ударять морози
На святі сподівання.

Допоможе робота,
Допоможуть нам руки, —
І не з'їсть нас скорбота,
І не згинем з розпуки.

У когo міцні рúки,
Хто має терпіння,
Не страшні тому мúки, —
Той спóвнить хотіння!

10. Як терпить людина нещастя.

Люди не однаково терплять страждання: одні приймають їх спокійно, а другі сильно переймаються ними, — все залежно від удосконалення духа людини. Коли на людину спадає велике нещастя, то звичайно люди переживають його в трьох ступенях.

Перший ступінь — це шал. Велике нещастя, спавши на людину, приголомшує її, й вона впадає в шал. Людина губиться під ударом, відразу шукає причини його, й звичайно правдивої не знаходить. Готова сваритися зо всіма, кидатися на всіх. І часто буває, що через цей шал і нерозсудність ударений впадає в нову біду.

Один селянин сховав паперові гроші в скриньку, а сам пішов з дому. А в хаті був малий хлопчик, — витягнув ці гроші й гарненько їх порізав ножицями... А коли батько вернувся й побачив заподіяну шкоду, то з великого приголомшення так ударив дитину, що вбив її на смерть... Біда біду накликає!...

Другий ступінь у переживанні нещастя — це сум. Людина трохи заспокоюється від удару, але нею опановує сум. Вона безумно сумує за страченим, безнадійно дивиться на все, тратить віру в життя. Дехто плаче, — а сльози в нещасті приносять полéгчу.

Третій ступінь — заспокобнення. Людина може вже спокійно мислити й говорити, тепер уже може ро-

зумно вирішувати, тепер уже бачить правдиві причини свого нещастя.

Час—найкращий лік на всяке нещастя, яке б велике воно ні було. Рана лишається, але не болюча. А ще далі навіть саме нещастя може видаватися значно меншим, не вартим тих побивань, які ми терпіли за нього...

У драмі норвезького письменника Ібсена („Маленький Ейольф”) гарно змальовано людське переживання нещастя. У дуже багатого подружжя, коли воно забавлялося, впав хлопчик зо столу й зламав собі ніжку, й позостався кривим. Але горе з часом затяглося. І вже пізніше, коли хлопець мав щось років із десять, він упав у море, а що був кривий, не зміг вирятуватися, а присутні селянські діти не рятували панича, і він утопився...

Ударом грому впало нещастя на батьків, і вони відразу починають складати вину за нещастя одне на одного. Виговорюють одне одному, а вкінці постановляють розійтися й не жити разом.

Але шал минув, напав на них великий сум, і вони не знаходять собі місця, бо все їх тягне до моря, де втопилась їхня дитина. Шукають причини нещастя, й губляться в ньому.

Але нарешті заспокоюються. І коли чоловік хоче від'їжджати, розумна вже жінка спокійно каже чоловікові, що вона забере до своїх палат усіх цих обідраних селянських дітей і буде їх виховувати. Прощає їм, що вони не рятували її сина, бо ж вони справді віко́ли не бачили від них нічого доброго. Каже, що решту життя й свій маєток віддасть на службу простому народові... Здивований таким планом чоловік заявляє, що

й він нікуди з дому не піде, а буде працювати поруч з своєю жінкою.

Отож, коли вдарить кого нещастя, боронися від нього, чим можеш. Але коли нещастя таке, що згубленого вже не вернеш, пильнуй всіма мірами заспокоїтися, й нічого важливого не вирішуй відразу, — зачекай повного заспокоєння, і твоє нещастя видасться тобі іншим, бо ти пізнаєш правдиві причини його.

11. Наслідки наших страждань.

Усі терпіння вдосконалюють нам душу й очищують серце, — треба тільки вміти розумно зносити свої страждання. Удосконалений дух рідить погідність і очищує серце, а це все дає людині спокій, цебто правдиве щастя. „Блаженні чистії серцем, яко тії Бога узрятъ!” (Мт. 5. 8.).

Школа життєвих страждань — це найвища школа для кожної людини, і блаженна людина, яка цю школу пройде задовільно, й навчиться спокійно страждати й терпіти! Уміти спокійно терпіти страждання — це найбільша людська наука на світі, і легко живеться тому, хто вміє любити свого хреста. Терпеливість у терпінні — велика чеснота.

А коли люди вдосконаляться, й перестануть порушувати закони Божі, державні й природні, тоді зничиться корінь страждань, і настане Царство Боже на землі: світ стане таким, яким хоче його бачити Бог. А це все станеться тільки тоді, коли в світі запанує правда та любов, як основи життя.

III.

Л Ю Б О В.

ТРЕТЄ ВЕЛИКОПІСНЕ ПАССІЙНЕ СЛОВО.

I.

У світі стало замало любови.

Великі християнські чесноти, покора й терпіння, про які я розповідав вам у своїх попередніх Словах, легко вдосконалюють нам душу й очищують серце. Але найбільша християнська чеснота, з чеснот чеснота, — це любов, що дає повну змогу вдосконаленій душі діяльно виявитися в житті. Любов — це джерелó всіх християнських чеснот, у тому покори й терпіння, бо хто правдиво любить, той легко кориться й легко терпить.

Куди тепер ні поглянемо, скрізь бачимо замало любови, — забракло її в нашому світі, бо всі забули, що любов — правдива основа життя, і всяке життя, не на любові основане, впаде́.

І справді, зло закорінюється в світі, зло запановує скрізь. Злоба́ та гнів охопили людей; люди забули мудру Апостолову раду: „Гнівайтесь, та не грішіть, — сонце нехай не заходить у вашому гніві!” (Ефес. 4. 26), цебто, коли вже через лю́дську неміч ти погнівався, то не гнівайся довше, як до вечора. Ненависть та запеклість ширяться поміж нами, а це вносить безлад у життя, бо короткий гнів—то лю́дська справа, але запеклість—від диявола. Заздрощі стали звичайними в житті, скрізь повно злобі́, насмішок, лицемірства... І все це тому́, що забракло любови, що світ хоче жити без любови, а це все одно, що жити без повітря...

Зло ввійшло до нашого світу з хвилиною перворідного гріху, коли порушений був закón світобудови, і тоді вже зло виступило проти любови, на якій Бог світ збудував. І вся справа Відкуплення світу від його перворідного гріху цілком заснована на любові,—з любови Бога Отця вийшла вона, і любов'ю Бога Сина здійснена.

Світобудова заснована Богом на любові, а тому вкінці любов таки переможе, бо любов—то правда і Бог. І коли всі люди це зрозуміють, і переймуться правдивою любов'ю, і сприймуть її душею своєю й тілом своїм, коли весь світ зрозуміє силу й необхідність любови, тоді в світі запанує справжнє Царство Боже.

Усе Святе Письмо переповнене наукою про любов. Правда, в Старому Заповіті панував Закón, але вже Пророки обмежували формальне значення Закону, а видвигали любов та ласку в відношеннях поміж людьми. Уже пророк Амос проповідував, що єдине правдиве служення Богові—це любов до людінни. Він твердив, що не хоче Бог жертви, а хоче: „Хай точиться право, немов та вода, а справедливість, як сильний потік!“ (5. 24). Це саме проповідував і Пророк Осія 6. 6: „Ласки хочу, а не жертви“.

Усі 10 заповідей Божих (Декалог) в основі своїй побудовані на любові до людей. Без цих 10 заповідей, цебто без любови, світ загинув би, люди понищили б один одного й обернулися б у звірів. Життя світу тримається на цих 10 заповідях, а в їхній основі—любов.

А Новий Заповіт—увесь побудований на любові. В Євangelії основа всієї Христової науки—любов. Коли б треба було всю Євangelію передати одним словом, то це слово було б: л ю б о в. Бо наш Бог—Бог любови, й наша християнська віра—то віра любови.

II.

Бог і Христос—найперші зразки любови.

„Бог—то любов”, каже Апостол любови, Іван Бого-
слов (1. 4. 16), цебто, що любов — то найперша основа
Божої істоти. Всі Божі вчинки супроти нас завжди по-
диктовані найгарячішою Його любов'ю, усе Боже ке-
рівництво засноване на глибокій батьківській любови
до нас. Бог прощає грішним їхні найбільші гріхи, якщо
вони просять про це. Бог довготерпеливий до наших
провин, — як Батько многомилостівий, Він усе чекає
нашого вільного навірнення на дорогу правдиву.

А коли світ упав був через перворідний гріх і змі-
нилася безсмертна істота його на смертну, і коли це
падіння стало таким, що належало Богові конче по-
єднатися з упалою людиною, щоб її знову обожити, то
Бог виявив Свою найбільшу любов,—віддав Сина Свого
на відкуплення світу!

Бог — то найвища любов, тому Він і від нас ви-
магає найперше любови. Не хоче Він від нас багатої
жертви, не хоче запахних кадил, але хоче найперше
й найбільше—любови! Устами Пророка Осії (6. 6) Він
це висловив найясніше: „Ласки хочу, а не жертви!”

Любов Ісуса Христа, коли Він прийшов на наш
світ і став людиною, була безмежна до людей. Усе
життя Своє Він віддав на службу рідному Народові, а
вкінці прийняв за нього й розп'яття. Усе життя Своє
Ісус проповідував нову науку, — науку любови, і подав
нам найбільші зразки її, свідченнями про що пере-
повнена Євангелія.

Навіть на хресній дорозі Ісус проявляє найбільші
й найглибші зразки любови до людей. Як Він любовно
дбає за Своїх учнів, знаючи, що спочатку вони розпо-

рошаться, як те стадо сполóшене (Іван, розділи 14-16)... Як найвірніший Син, тепло опікується долею Своєї осироченої Матері (Ів. 19. 25-27)... Милує розбійника навіть на хресті (Лука 23. 39-43)... В Гефсиманському садку на горі Олівній уздоровлює слугу Первосвященника, що прийшов на Нього, і якому відрубане було праве вухо (Лк. 22. 49-51) . І навіть на хресті, дивлячись на міську рзбещену товпу, що знущалася з Нього, Ісус молився за неї до Свогого Отця: „Отче, відпусти їм, — бо не знають, що творять вони!“... (Лк. 23. 34).

І Христос позоставив нам Книгу найбільшої любови, — Святу Єв́ангелію, яка найвірніше навчає нас, як треба жити на цьому світі, щоб бути щасливим, і щоб заслужити в Бога спасіння й побачити Царство Небесне.

Усе щастя люд́ики — тільки в любові та в Бозі. Хто живе в любові, той живе в Бозі, а це подає нам найбільше щастя. „Бог є любов, і хто пробуває в любові, пробуває той в Бозі, — і в нім Бог пробуває!“ (1 Ів. 4. 16). А коли з нами Бог, то

Господь — моє світло й спасіння моє,
Кого б́уду боятись?

Господь — то тверді́ня мойо́го життя,
Кого б́уду лякатись? (Псл. 26. 1).

III.

Наша найперша любов—до Бога й до Церкви.

Отож, треба жити в любові, і тільки любов принесе нам щастя, тільки життя в любові подасть щастя всьому світові. І найперша наша любов мусить бути до Бога, любов правдива: щира, чиста й повна.

Від Бога ми одержуємо все, що ми маємо: своє життя, здоров'я, маєток, щастя. І глибоко вірно гово-

рить Апостол Павло, коли каже людині: „Що ти маєш, чого б ти не взяв (від Бога)? А коли ж бо ти взяв, чого чванішся ти, ніби не взяв?” (1 Кор. 4. 7). А коли ми все беремо від Бога, то любимо Його найщиріше за те!

Придивімося до свого людського життя, — як ми щиро дякуємо кожному за найменше, що нам дають, а Бог же дає нам усе! То звичайне в житті, що хто більше дає нам, того більше ми й любимо (Лука 7. 43), — а Господь же дає нам найбільше! Ось тому наша найперша любов — то до Господа нашого.

Одного разу спитався Ісуса один з фарисеїв, учитель Закону, Його випробовуючи й кажучи: „Учителю, котра заповідь найбільша в Законі? Він же промовив йому: Люби Господа Бога свого всім серцем своїм, і всією душею своєю, і всією думкою своєю” (Матвій 22. 35-37).

Отож, любов до Господа, — це найперша наша заповідь, і на ній „весь Закон і Пророки стоять” (Мт. 22. 40).

Але що то є — любити Бога? Ми часто розуміємо це не повно, звужуючи любов до Бога до самої тільки згадки про Нього. Ні, це не так! Любити Бога — то виконувати всі Його заповіді, виконувати любовно все, що Він нам наказав. „Бо то любов до Бога, щоб ми берегли Його заповіді” (1 Ів. 5. 3.), „Щоб ми ходили згідно з Його заповідями” (2 Ів. 1. 6). Взагалі ж „Любов—це сповнення Закону” (Рим. 13. 10). Апостол любови, Іван передає Христові слова про це і в Євангелії: „Якщо ви мені любите, Мої заповіді зберігайте!” (14. 15). „Як хто любить Мене, той слово Моє берегтіме!” (Ів. 14. 23).

Ісус Христос наказав нам любити Бога „всім серцем своїм, і всією душею своєю, і всією думкою своєю”

(Мт. 22. 37). А Євангелисти Марко (12. 30) та Лука (10. 27) до цієї заповіді додають ще: „і з цілої сили своєї.” З бігом віків цю Божу заповідь, на якій „Закон і Пророки стоять”, що є найголовніша нам заповідь, цю заповідь ми занадто звузили й звелі любов до Бога тільки до самого духового розуміння: серця, душі, думки й сили. Але Ісус цю заповідь повторив зо Старого Закону (Повторення Закону 6. 5 і 10. 12), а там ці слова мали інше значення, ніж тепер, а саме: „серце” (гебр. *lev*) встаровину визначало наше „розум”, душа (*nefeš*) — це життя, а „сила” (євр. *meod*) — це маєток. Отож, Господь наказує любити Його: усім своїм розумом, цебто — віддавати увесь свій розум на зрозуміння Його; любити Його всім своїм життям, всією істотою своєю, цебто — в разі потреби віддавати Йому навіть усе своє життя; любити Його всіма своїми думками, цебто всіма своїми духовими силами, завжди думати про Нього, завжди думати про Бога, завжди мати Його в думках своїх, і нарешті, любити Його всім маєтком своїм, цебто нічого з маєтку свого не шкодувати для Бога. Отаку реальну любов заповідає нам Господь у стосунку до Нього!

А друга любов наша — то любов до нашої Святої Церкви, цебто — виконувати всю її науку. Любити її треба так само, як і Бога, бо вона ж — Його установа: любити її всім розумом своїм, усім життям своїм, всіма своїми думками, і всім своїм маєтком. Оце буде правдива любов! Церкву треба любити ділом, а не самим словом, тримати її зовнішнє в найкращому стані, а в разі потреби й життя своє вміти покласти за неї. І не тільки самому любити свою Церкву, але й дітей своїх конче виховувати в гарячій любові до Церкви. Полюбити Церкву так, щоб вона нам стала правдивою

рідною матір'ю, без якої не можемо обійтися, без якої не можемо жити. Зрозуміти всією своєю істотою, що то є: „Кому Церква не Мати, тому й Бог не Отець!” (Св. Августин).

Священик—найперший слуга Божий, і він мусить Церкву любити найбільше. Церква — це й паства, і йї Священик мусить віддавати всю свою любов, а в разі потреби зложити за неї й життя своє, як пастир добрий.

Кожна Церква, як установа на землі для людей, складається з оцих чотирьох головних частин: 1. віри своєї, 2. своїх обрядів церковних, 3. свого вірного народу, і 4. своєї рідної мови. Любити свою Церкву, скажемо, нам, українцям, це значить любити свою віру православну, свої обряди й звичаї церковні українські, свій український народ і свою українську мову. Оце буде повна любов до своєї Церкви! Хто не любить хоч однієї з цих чотирьох частин Церкви, той не любить Церкви!

IV.

Життя в любові в світі.

Світ широкий, а життя в ньому дуже не легке, і жити стає що далі, то все трудніше. На кожному кроці бачимо, що любови стає в світі все менше та менше, а звідси походять і всі ті страждання, що звичайно родяться там, де любови немає. Життя в світі тільки тоді направиться, коли ми внесемо до нього щонайбільше любови. Без любови, як без повітря, світ існувати не може й не зможе.

Чверть віку більшовики творили свій „рай” — без жодної любови, і створили такий „рай”, що став гірше пекла. Більшовики проголосили двигуном життя грубу силу, нею й на ній будували своє „нове” життя,—і тіль-

ки поруйнували все, що вони мали. Життя без любови — це життя звіринне, а людина ж безмірно вища від звірини! Створити світ на самому насиллі, — це значить перетворити людину в звірину, віднявши від неї всі її духові набутки.

Любов у світі найрізнорідніша, і я розповім вам про всі найважливіші роди любови в нашому світі.

1. Любов до ближнього.

Любов до ближнього — це основа нашого християнського життя, основа головна й реальна. Любов до ближнього відома з найдавніших часів Старого Заповіту. Уперше вона подана в Книзі Левит 19. 18: „Люби свого ближнього, як самого себе.” Але в Старому Заповіті любов ще не панувала.

Увесь же Новий Заповіт принесений нам Богом любови, а тому він увесь — це любов до свого ближнього. Коли один законник спитався Христа, „котра заповідь найбільша в Законі” (цебто в Законі Мойсееві), то Він відповів: „Люби Господа Бога — це найбільша й найпершая заповідь. А друга подібна до неї: „Люби свого ближнього, як самого себе!” І додав ще: „На двох оцих заповідях — весь Закон і Пророки стоять” (Мт. 22. 34-40).

І з того, що заповідь про любов до свого ближнього подібна, цебто рівна до заповіді про любов до Бога, ясно випливає, що любити ближнього — це любити й Бога. Цебто, хто любить свого ближнього, той тим самим (пор. Мт. 25. 45) любить і Бога, цебто служить Йому. Ось тому то: Служити ближньому чи народові — то служити Богові.

Християнська віра вся заснована на конечності любити свого ближнього, і це було нове супроти старо-

давнього. Христос наказав: „Нову заповідь Я вам даю: любіть один одного! Як Я вас полюбив, так любіть один одного й ви!” (Ів. 13. 34). „Оце Моя заповідь,—щоб любили один одного ви, як Я вас полюбив!” (Ів. 15. 12).

І Апостоли проповідували це саме. Так, Апостол Петро наказав: „Ревно від щирого серця любіть один одного.” (1. 22). А Апостол Іван, Апостол любови, висловив це хіба найсильніше (1 Ів. 4. 20-21): „Як хто скаже: Я Бога люблю, та ненавидить брата свого, той неправдомовець. Бо хто не любить брата свого, якого він бачить, як може він Бога любити, якого не бачив? І ми оцю заповідь маєм від Нього, щоб, хто любить Бога, той і брата свого любить!”

Уже Пророк Самуїл (1 Цар. 15. 22) висловився, що Богові більше вгодне те, що росте з любови, а ніж жертви: „Чи пожадання Господа в цілопаленнях та в кривавих жертвах такі, як слухання Господнього голосу? Таж послух ліпший від кривавої жертви, а покірливість — від баранячого лою!” (пор. Пс. 50. 18, Осія 6. 6, Мтв. 9. 13). Це саме остаточно ясно й глибоко висловлено в Євангелії Марка 12. 33 так: „Любити Бога всім серцем своїм, і з цілої сили, і любити свого ближнього, як самого себе, — це важніше за всі цілопалення й жертви!”

Отож, любити свого ближнього — це те саме, що й любити Бога, цебто, це є основа християнства. І хто не любить ближнього свого, той не любить і Христа, цебто він не християнин.

Любов до свого ближнього треба виявляти потрійно: 1. думкою своєю: завжди думати про ближнього тільки добре, 2. словом своїм: завжди говорити про свого ближнього тільки добре, і 3. ділом: конче порятувати свого ближнього в разі потреби.

Але хто є мій ближній? Це є кожен, хто потребує твоєї допомоги, це є кожен, кому ти можеш допомогти. Це буде кожен бідний, кожен нуждár, кожен хворий та ув'язнений, кожен слабіший чи менший від тебе. Правда, перше значення слова „ближній” — це наш родич, чому ще кажемо брат, але в Новому Заповіті ці слова набули вже широкого значення.

Отож, нехай кожен, хто може, виявить діяльну любов до свого ближнього: бідного порятуй і конче йому допоможи, чим тільки можеш, а не можеш матеріально — допоможи й порятуй любовним словом, і часто й така допомога дуже цінна. Часто буває, що наш ближній власне потребує духової підтримки, а ми в своїй запеклості жаліємо й того. Господь завжди щедро нагороджує тих, що дають підтримку ближнім, чому Апостол каже, певне передаючи слова Самого Господа, що: „Більше блаженний той, хто дає, ані ж той, хто одержує“ (Дії 20. 35).

Любити ближнього, це конче порятувати його в біді чи в якомусь випадкові. Так само треба допомогти ув'язненому, — відвідай його, потіш на душі, допоможи родині. Завжди відвідай хворого, й допоможи, щоб його дім через цю хворість не руйнувався. Усяку таку допомогу, усяку таку службу найменшому Господь приймає, як допомогу Собі (Матвій 25 45).

Кожна людина має біля себе когось меншого чи слабшого від себе, — навчи такого, покажи йому, чого він не знає, остережи його, коли треба. Кожного слабшого пильнуй зробити таким, як ти сам, — ніколи не виявляй над слабшим своєї сили та переваги.

Коли не можеш робити ближньому добра, попилнуй не робити йому жодного зла, і вже цим ти виявиш до нього свою любов, хоч і недіяльну.

Взагалі ж коротко наші обов'язки до ближнього можна висловити так: Не роби іншому того, чого не хочеш самому собі!

Любити ближнього — це служити йому, чим хто може. І за цією нашою службою Господь пильно й завжди придивляється, і рахує її службою для Себе: „Поправді кажу вам: чого тільки одному з найменших оцих ви не вчинили, — Мені не вчинили“ (Мт. 25. 45).

Найбільша жертва за ближніх своїх — це покласти за них свою душу, цебто віддати за них життя своє. „Ніхто більшої любови не має над ту, як хто свою душу (життя) поклав би за друзів своїх“ (Ів. 15. 13). Цю жертву Бог і люди сприймають за найбільшу.

В одному місці працював залізнодорожний сторож. Одного дня, підчас страшної бурі, вдарила блискавка й запалила йому сторожівку зо всіма сигналами, а рейки порозкидала. Місце було високе, і в разі катастрофи, потяг злетів би в долину й розбився б ущент. Якраз мав надходити поспішний потяг. Сторож кидався на всі боки, не знаючи, щό почати..

— Господи, спаси невинних людей! — став він молитися... Аж чує, вже йде потяг... Он уже бачить його... Ще пара минут, — і потяг злетить у глибоку долину разом з сотнями людей, і спасіння не буде нікому...

І в одну хвилю сторож скинув з себе сорочку, витяг з кишені ножика, вдарив в жилу лівої руки — і кров вдарила джерелом... Намочив у власній крові сорочку, й ослабілою рукою підняв угору червоного сигналу...

І якраз над'їхав потяг, машиніст закріпив сигналу, — й спинив машину... Всі люди були врятовані...

Кипулися до сторожа, а він купається у власній

крові... Засильно вдарив себе ножем, і поки йому спинили кров, він віддав Богові свою геройську душу...

Оце приклад правдивої й чистої християнської любови до ближніх своїх.

При діяльній любові, особливо при службі народів, часто доводиться й багато перетерпіти за цю свою любов, за цю свою працю.

В одному великому місті ходив по хатах сухий і блідий монах, і збирав подаяння на бідних сиріт, що пробували в притулкові. Зайшов цей чернець до багатого дому, служниця впустила його, і він тихо вступив до кімнати, де сиділо кілька чоловіка, що якраз грали в карти. На столикові, за яким сиділи грачі, лежали грубі купки грошей.

Монах низько вклонився й смиренно промовив:

— Подайте на бідних сиріт... Збираю на дитячий сирітський притулок...

І тихо стоїть і чекає... Аж зірвався на ноги один панок, видно, господар хати, та до монаха:

— А тебе хто сюди просив?!

Він багато цього разу програв, а тому був злий, як оса. І не чекаючи відповіді, підскочив до монаха й ударив його в лице...

Усі присутні повскакували з місць, і їдять очима ченця...

А той стоїть нерухомо, навіть бровою не моргне... Тільки вдарене місце червоніє огнем на блідому обличчі ченця...

І знову низенько вклонився, й смиренно говорить тому, що вдарив його:

— Це, пане, дарунок мені... Але я прошу не для себе, але на бідних сиріт... Дайте щось і їм...

Остовпіли й зацікавили присутні, і сором найбіль-

ший усіх їх ударив... І кожен зніяковіло підходив до ченця, й поспішно давав йому на сиріт...

А чернець смиренно вклонявся й усім дякував, так, ніби й нічого не сталося...

За покору Господь заплатив черцеві сторицею!

2. Любіть ворогів своїх!

Христос заповів нам навіть ворогів своїх любити, і власне цього люди не розуміють належно. Навпаки, буває й протестують проти самої такої думки:

— Ворог мене нищить, ворог мені шкодить, а я мав би ще його любити? Ні!

Хто таке думає, той не розуміє зовсім, для чого саме треба любити ворога.

Христос наказав: „Любіть ворогів своїх, благословляйте тих, що вас проклинають, творіть добро тим, що ненавидять вас, і моліться за тих, що вас переслідують!” (Мт. 5. 44). „Коли любите люблячих вас, то яку нагороду ви маєте? Хіба не те саме і митники роблять?” (Мт. 5. 46).

І Христос не тільки навчав любити ворогів своїх, але й ділом це уловднів. Уже висячи на хресті й бачучи й чуючи знущання розбуялої юрби, Він молився за всіх них: „Отче, відпусти їм, — бо не знають, що творять вони!” (Мт. 23. 34).

Так само й первомученик Стефан, коли його побивали юдеї камінням, молився за них: „Не постав їм, о Господи, цього гріха!” (Дії 7. 60).

Два ці приклади — найбільші приклади любови до ворога й прощення йому.

Дуже часто ворога нічим не візьмеш, але перед любов'ю він не встоїть, бо любов всесильна. Чого не можеш зробити силою або чимсь іншим проти ворога,

щоб змінити його на приятеля, роби те любов'ю: ворог любови твоєї не витримає й покине своє ворогування.

Ось на це приклад, що трапився недавно в селянському житті.

Одному бідакові селянинові гойно вродила капуста. Це був одинокий чоловік, і рахував він, що вистане капуста йому на рік, та ще й продасть. І по цілих днях бідар вовтузився над своєю капустою, аж люди сміялися.

Але одної ночі злодій вирубав йому всю капусту... Нічого не лишив...

Люди запримітили покражу, зняли крик, зібрався натовп, а господар був десь на стороні на роботі. Дали йому знати, й він прибіг...

Поглянув бідака на місце, де була його капуста, якій він віддав стільки праці, і наче закам'янів... Затихли й усі люди й поніяковіли..

А бідар зняв шапку, перехрестився та й тихо проказує:

— На здоров'я йому... Хай здоров споживає.. А мені не судилось... Хай йому Бог простить, а я прощаю!...

І більше не промовив ані слова, й пішов собі... Тихо розходились і люди, здивовані такою спокійною поставою пошкодованого супроти свого ворога..

А через два дні хтось підкинув до хати бідаря 200 злотих, значно більше, як варта була вся капуста. Це злодій не витримав любови пошкодованого до нього, й вернув йому втрату...

Бо любов'ю візьмеш найжорстокішого ворога!

3. Любов між чоловіком і жінкою.

Любов між чоловіком і жінкою — це основа родинного життя. Родина без любови — це паперова

хатка: подме вітер, і хатку знесе. Любов — це найміцніший цемент у родині: він її скріплює в одне ціле. Подружна любов — це найбільше щастя людей на землі, особливо коли ця любов щира й завжди тепла.

Подружна любов — це те все твоє найлюбіше, що ти маєш, людино, на щастя собі! Любішого нічого не матимеш за все життя своє... І коли ти в останнє закриватимеш навіки очі свої, — закрий їх тобі твоя вірна дружина... І нікого іншого не будеш згадувати в той час, як тільки дружину свою, та ще батькаматір, бо це все твої пріятели найвірніші...

Любляча й розумна жінка тримає весь дім. Вона повинна своєю завжди щирою любов'ю підтримувати свого чоловіка на дусі, особливо ж підчас якогось нещастя чи недолі. Мусить уникати найменшої злоби, особливо тоді, коли чоловік струджений чи чимсь ударений. Добра жінка завжди найтепліше опікується своїм чоловіком, достачаючи йому в хаті тепло, затишок та любов. Розумна жінка завжди робить з своєї хати затишне кубельце, в якому чоловікові наймиліше.

Усе це й чоловік обов'язаний робити супроти своєї жінки. Мусить завжди пам'ятати, що жінка — товариш і помічниця йому, а не служниця. Люби свою жінку завжди, а вона віддасть тобі любов удесятеро. „Нехай віддає чоловік жінці потрібну любов, так же само й чоловікові жінка“, наказує Апостол Павло (1 Кор. 7. 3). Де подружжя любовне, там ніколи нема мови про якесь головування в родині: вони допомагають один одному й коряться любовно один одному.

Любов'ю в родині найбільше зробиш, — розумна жінка своєю теплою й щирою любов'ю може робити чуда навіть тоді, коли, здавалося б, нема вже виходу.

Жило собі одне подружжя, чоловік і жінка, та

дітей вони не мали. Жінка сильно любила свого чоловіка, але той вирішив таки розвестися з нею, і, за законами свого народу, розвід одержав. Плакала невинна жінка, але нічого вліяти не могла, — мусіла вертатися до дому своїх батьків...

І ось напередодні повернення жінки до своїх батьків розчулений чоловік каже до неї: «Не плач. Як будеш вертатися до батьків своїх, візьми собі з мого дому найдорожче, що тобі найбільше до вподоби». А були вони люди багаті.

І вночі, коли чоловік мідно заснув, жінка поклікала слуг і звеліла їм тихо перенести до дому своїх батьків ліжко з своїм чоловіком...

Прокинувся вранці чоловік, побачив себе в чужій господі — й здивувався... А жінка йому сказала: „Ти мені дозволив узяти зо свого дому найдорожче, що найбільше мені до вподоби. Я й узяла собі, що я люблю понад життя своє... Ти завжди був правдомовний, і хіба й тепер не зречешся від свого слова”...

І побачив чоловік, і переконався, як сильно любить його жінка. І вони знову зійшлися, і вже ніколи не розходились...

Любов — всесильна. Любов мур пробиває. Чого ти не зможеш зробити звичайно або навіть силою, те легко зробиш любов'ю.

Де любов — там і Бог, а де Бог — там щастя. Хто живе любов'ю — той завжди щасливий. Нещастя на світі найбільш через те, що в ньому замало любови!

4. Любов між батьками й дітьми.

Найбільші болі нашого часу — це постійні скарги батьків на своїх дітей:

— А я ж їх виговав, я ж їх виховав, не жаліючи

нічого, а вони тепер і знати менé не хотять, — звичайно скаржаться батьки на дітей своїх. — Ми на дітей видали все, що мали, а вони нас не шанують...

Дорогі мої батьки, — не жалійте нічого на дітей своїх, віддайте, що можете, але поставте їх на добру дорогу. Сьогодні світ інакше будується, без освіти людина не проживе, тому найперший обов'язок батьків — давати освіту своїм дітям. Часто кажуть: „Я видам на школи, що маю, а сам з чим позостанусь?“ Батьку мій, а чи ж у тебе є щось любіше понад діти твої? Хіба ж не все твоє щастя тільки в них?

Як часто буває, що батько свого часу пожаліє видатків на дитину, і тим зав'яже їй ширший світ. І виросте дитина не так, як би можна було пустити її, і ціле життя своє буде нарікати на батька.. А ти, батьку, будеш дивитися на скалічену дитину, — і будеш сумлінням каратися ціле життя...

— Я на дітей нічого не пожалів, а вони мені нічого не вернули... — плачуть батьки.

Ні, неправда, батьку. Діти вернуть усе, що взяли від батьків, вернуть усе до останнього грошика. Вернуть, та тільки кому? — Вернуть дітям своїм!

І не плачесь на це, бо це закон світу такий: усе, що діти взяли від своїх батьків, усе це вони конче вертають своїм дітям! Це вічний ланцюг любови, — від кожного батька до дітей своїх. Ланцюг вічний, ніколи не перериваний, цей ланцюг любови. А коли б він перервався, то люди хіба стали б звіриною, бо любов перервалася б.

Отож, коли ти, батьку, хочеш викохати добре покоління, виховуй своїх дітей якнайкраще, — бо діти твої все, що ти їм даєш, усе те віддадуть своїм дітям. Цим твориться передання (традиція) в родині.

Любити й любовно виховувати дітей своїх треба ще з малих літ їхніх. Ніколи не забувайте, що дитина ваша все запам'ятає й усе втягне в себе, як та губка воду. Прийме все так, як подаєм, без усякого роздумування.

„Батьки, не дратуйте дітей своїх!” наказує Апостол (Ефес. 6. 4). Виховуйте дітей любовно, без кулака й крику, бо любов'ю таки зробиш найбільше. І не забувай, що твого кулака дитина таки ніколи не забуде в житті, а що найгірше — застосує його й до своїх дітей.

Кожен батько й мати люблять своїх дітей найщиріше, часто аж до загибелі. Прикладами такої любови переповнений світ.

Одного разу зимою пішла одна мати з немовляtkом на руках до сусіднього села до батьків своїх. Бідна була, а тому вбралася зовсім легенько. А тут знялася заметіль, що й світу Божого не видно. Збилася небога з дороги, і так її й ніч застукала.

Побачила мати, що вже їй з цієї приключки не вийти, і тому зняла своє тепліше вбрання, яке мала, й огорнула дитину... І здалася на долю...

Рано люди знайшли цю жінку замерзлою, а дитинка ще жива була...

Отак мати любить своїх дітей!

А ось іще один приклад.

Ішла полем мати й вела за ручку свою маленьку доню. І вчепилася до них презлюча оса, і ні за що не хотіла відчепитися. Причепилася вона до доні, і вже аж на голову їй сідає. Дитина на смерть перелякалась, і зачала не своїм голосом кричати на все поле. Але оса не відходила. Тоді мати покрила дов'язку своїм хвартухом, але оса й на хвартуха сідала. Мати поверх хвартуха прикрила доню ще й своїми руками. Оса сіла

на руку матері, й глибоко з насолодою від злості запустила в неї жало. Аж поблідла мати, так їй боліло, але рук від головки дитини не відняла... Терпеливо взяла на себе всю біль від ужалення лютої оси. Ужаливши, оса безсило поповзла по руці, і мати її легко стряхла додолу.

— А тепер виходь, доню, з під криївки, — ладібно й любовно каже мати до доні по всьому. — Оса має тільки одне жало, і вже його випустила в мою руку. Тепер ти безпечна...

Перелякана дівчинка вилізла з під хвартуха й великими очима дивилася на матір.

— Але ж тобі болить, мамуню? — питається...

— Ні, доню, — сміється мати: — Як оси кусають матір замість доні, то матері ніколи не болить...

Кохані діти мої, — любов батьків до своїх дітей безмежна. Але чи всі діти це знають і належно оцінюють батьківську любов?

За безмежну любов до батьків, мої діти кохані, такою ж любов'ю відплачуйте й їм!

У всякому ж разі: „Чти отця твого й матір твою, благо ті будеть, і довголітен будеш на землі!”

Понад матір та батька людина не має нічого милішого в світі!...

Батько рідний над сонце ясніший, мати рідна солодша від сну!

Багато прикладів таких же життєвих можна подати й на безмежну батьківську любов до своїх дітей.

У одного батька був син, що не все був йому слухняний. Одного разу побіг він на річку та й став у воді пустувати, а вкінці попав на глибоке, й зачав потопати.

Діти зняли перелякано крик, що тоне дитина. Як

почув те батько, так і побіг, у чому стояв. Прибіг він до річки, й відразу кинувся в воду за сином, а що пливати добре не вмів, то й незабаром потонув і він...

Але збіглися люди й витягли обох, і батька, і сина. Сина таки відкачали, а батько загинув... Загинув, рятуючи дитину, неслухняного сина...

А то йще було раз так. Їхав возом батько з п'ятилітнім синком. Дорога йшла шосова, по обох боках канави. Аж тут понесла конячина. Чогось смертельно налякалась, і несамовито понеслась. Вискочити самому з воза — а на возі син загине... Скакати вдвох — напевне заб'ється синок...

І скрикнув батько синкові: „Тримайся за воза!“ а сам кинувся на спину осатанілому коневі, і став його спинювати. І спинив, але кінь таки скинув батька, і той опинився в нього під ногами, і був сильно поранений...

Стрічні люди кричать до пораненого:

— Та чого на коня ліз, — ліпше було з воза стрибати!...

А батько стиха до них:

— А погляньте до воза!...

Дивляться люди, — а там зблідлий хлопчина схопився рученятками за полудрабок і міцно тримається, переляканий...

Діти кохані мої, що оце читаете або чуєте, — зрозумійте це все душею, зрозумійте своїм серцем, що батько та мати аж до смерти своєї найбільше вас люблять, і любов їхня — щира. І немає на світі батька-матері таких, щоб не любили понад життя своє дітей своїх.

Навіть у світі звірин та птахів не рідко бачимо велику батьківську любов. Ось один приклад, як роз-

повідав російський письменник І. С. Тургенів („Горобчик”, див. „Стихотворенія в прозѣ”):

„Я вертався зо вловів, і йшов алеєю саду. Собака біг перед мене.

Аж ось він стішив свої кроки й почав підкрадатися, ніби занюхавши перед собою дичину.

Я глянув здовж алеї й побачив горобеня, з жовтаками коло дзюба й пухом на голові. Воно випало з кубла (вітер сильно гойдав берізки алеї) й сиділо нерухомо, безпомічно витягнувши насили пророслі крильця.

Мій собака потиху наближався до нього, аж ось раптом, зірвавшись з поблизького дерева, старий чорногрудий горобець каменем упав перед самою його мордою, — і ввесь нашрошений, переляканий, з одчайдушним і жалібним писком плигнув разів зо два в напрямі зубастої, розкритої пащі...

Він кинувся спасати, він заслонив собою свою дичину... Але все його маленьке тільце тремтіло від жаху, голосок здичав та охрип, він завмирав, він у жертву приносив себе...

Яким величезним чудовищем повинен був здаватися йому собака! І все таки, він не міг усидіти на своїй високій безпечній гілляці... Сила, сильніша від волі його, скинула його звідти.

Мій Трезор спинився, позадкував.. Знати, й він визнав цю силу.

Я поспішився відкликати збентеженого пса, і відійшов, благоговіючи.

Так, не смійтесь. Я благоговів перед тією героїчною пташиною, перед її любовним поривом.

Любов, — думав я, — сильніша від смерти й від страху смерти. Тільки нею, тільки любов'ю тримається й движеться життя”...

„Діти, слухайтеся своїх батьків” — наказує Апостол (Ефес. 6. 1). Коли батьки спосібні за вас класти життя своє, як же ви можете не поважати їх?

Діти кохані, — ви завдячуєте своїм батькам усім, що ви маєте: життям, вихованням, освітою. Чи ж за все це, — а воно найбільше, що тільки людина має в житті, — чи ж за все це ви не подякуєте батькам? Не вподобляйтеся невдячним синам праотця Ноя!

Віддавайте батькам їм належну пошану. „Чти отця твогого й матір твою, і благо ті будеть, і довголітен будеш на землі” — наказує п'ята заповідь.

Батьків треба любити, якими вони є, навіть з їхніми недостачами, — бо не дітям судити батьків.

Пам'ятаймо завжди, що молитви батька-матері приємні в Бога, і Господь вислуховує їх. Про це й приповідки правдиві склалися: „Матерня молитва зодна моря виймає“, та „Батьківське благословення міцне, як криця”.

Запам'ятаймож собі добре оце:

Батько рідний ясніший над сонце,

Мати рідна солодша від сна.

Батько рідний — до щастя віконце,

Мати рідна — це зірка ясна...

І світїтимуть, мов та зірніця,

Батько-мати тобі все життя.

І вони, як Господня десніця,

Стерегтимуть твоє все буття.

Коли ж прийде тобі час вмирати,

Час розлуки зо всіми сумний,

Та засяє в очах тобі мати,

Пригадається батько ясний.

Із ім'ям батька-матері рідним

Покидатимеш землю сумну,

З цим ім'ям, як з прапором побідним,
Покладешся й у темну труну.

Тож кохаймо батьків всею силою,
Полюбімо ми їх над усе!
Любов стане покрівлю милою,
Щастя-розуму нам принесе...

Скаржишся, сину, що батько вдарив тебе під гарчий час. Не скаржся, — в тебе вдарене перестало боліти за минуту, а батькова рука, що вдарила тебе, болить йому довгими роками...

5. Інша любов.

І багато є ще й інших випадків, коли ми мусимо проявляти свою любов, багато є ще різних родів любови.

Любов до свого роду притаманна кожній людині, і ми обов'язані гуртуватися в роди, й допомагати один одному в роді. Хто вибився вище понад свій рід, нехай ніколи не забуває свого роду, бо все ж таки він йому найрідніший.

Один чоловік із простих у селі пішов до міста, набув трохи освіти й вибився в люди. До нього нероз приходили родичі з села й просили чи то поради, чи порятунку, але той тримався гордо, й ніколи не допомагав. І всі родичі забули гордуна.

Але наш гордун незабаром розпився, збився з дороги й утратив свою посаду. А вкінці вернувся він знов до села, — і мусів низенько кланятися родичам, щоб прийняли до себе...

Любити треба все живе, — звірів, птахів і всяку тварину, бо всіх їх створив Господь, — цим сильно очищується наше серце. Давні праведники, що жили по диких пустинях, щиро любили всяку звірину, а ті були їм послухні й відплачували своєю любов'ю. Пав-

ло Фіваїдський говорить: „Коли хто набуде собі чистоту, то все стає підвладним йому, як Адаму в раю до гріхопадіння” (Migne, том 65, Patr. Gr.). І справді, любов до звірини завжди передається й їй, — і вона починає любити й довіряти людині.

Цікавий на це приклад був на Соловках. Там, на тому монашому острові, заборонено було стріляти в пташок та в звірину, і цим їх приручено цілком, так що вони не втікають від людини, а то навіть сідають їй на плечі, наприклад чайки.

Славний Старець Паїсій Величківський († 1794 р.), українець з Полтави, розповідає, що він бачив, як горобчики обсядали деяких ченців у Молдавії, що любили пташок, проводили їх до Церкви, й чекали, поки ті знов не виходили звідти.

Блажен, хто й скоти милує!

Христос заповів нам: „Люби ближнього свого, як самого себе!” (Мт. 22. 39), і ця заповідь наказує нам любити й самого себе. А любити себе — це шанувати себе. Ніколи не забувати, що ти людина, створена на образ і подібну Божу. А тому ніколи не опускайся, знай собі належну ціну. Хто шанує себе сам, того й люди шанують.

Але ніколи не гордися. Стережися, щоб твоя самопошана не переходила у хоробливе самолюбство (егоїзм), бо самолюбство звичайно нікому щастя не приносить, — ані тобі, ані людям. Пересадне самолюбство — це великий гріх і проти Бога, і проти людей.

V.

Якою мусить бути любов.

Багато є таких лукавих людей, що присягаються в своїй ніби любові, та любови цієї не мають вони.

Б'ють себе в груди, й завіряють про свою щирю любов, та за пазухою носять каменя... Це лицеміри обманні, — і любов їх неплідна.

Любов наша найперше мусить бути правдива та щира, а така любов сама з себе розростеться, як розростається гречичне зёрно. Зёрно таке „найдрібніше зо всього насіння, але, коли виросте, більшим стається за зілля, і робиться деревом, так що птаство з повітря злітається й кублиться в віттях його” (Мт. 13. 32). Правдива любов — многогранна, й сплітається в пишний букет.

Апостол Павло подав (1 Кор. 13. 4-8, 13) величнього гімна про правдиву любов. Вона така: „Любов довго терпить, любов милосердствує, не заздрить, не величається, не надимається, не поводить нечемно, не шукає свого, не рветься до гніву, не думає злого, не радіє з неправди, але тішиться правдою, усе зносить, вірить у все, сподівається всього, все терпить. Ніколи любов не перестає... А тепер зостаються віра, надія, любов, — оці три. А найбільша між ними — любов”. Отака любов може зватися повною, правдивою.

Правдива любов виключає всяке лицемірство та лукавство, яких тепер завелось в нас аж забагато на цьому світі. Лицемірство — великий переступ і супроти Бога, і супроти людей. Згадаймо, як Христос сильно виступав усе життя Своє проти лицемірів!

Правдива любов вимагає любити за правдиве, а не за показне чи дочасне. Не треба ганятися за красою тіла, але шукаймо краси душі!

В одній бідній жінки була донька, що вчилася в гімназії. І часто ця донька, ставши панночкою, говорила незадоволено своїй матері:

— Які в Вас, мамо, руки попечені та в рубцях... Ховали б їх, а то я вже й дивитися на них не можу...

І чула таке ця мати і раз, і два, і три. А одного разу по такому запитанні й каже ця мати до доні:

— Питаєшся, доню кохана, чого в мене руки такі негарні? Добре, розповім тобі. Давно це було, — ти була тоді ще немовлям, і спала в хаті в колисочці, а я жала в полі за селом. Аж чую, — дзвонять на сполох... Розігнулася я від роботи, випросталась та й дивлюся, — дим несеться над селом, либонь пожеар починається...

Так мене щось і кольнуло, — чи не над нами це кара Божа? Схопилася я, і як жала, побігла в село додому. Прибігаю, дивлюся, — аж горить наша хата, палає, як свічка...

Господь, покаравши мене, не забрав у мене розуму, — і я прожогом кинулася в хату, схопила тебе з колисочки та й на двір... Але в сінях, що були в нас без стелі, спав на мене огонь, і на мені зайнялася одежа...

Та Господь таки зглянувся надо мною, — і я тебе від огню врятувала, хоч сильно попекла собі руки. Ось тому в мене такі попечені та такі порубцьовані руки, моя доню кохана...

Дівча аж зблідло на обличчі, аж духа затаїло, так слухало матиногого оповідання. А як мати скінчила, донька впала перед нею навколішки, припала до попечених материних рук, без кінця їх цілувала та голосила:

— Ручки мої найсолодші, — таж у жодної матері в світі нема таких гарних ручок, як у вас, моя матінко найдорожча!... Вибачте, мамцю, своїй доні нерозумній, що таке говорила!...

І кожного дня доня обцілювала попечені материні руки, і вони вже ніколи не здавалися їй негарними...

Отож, не все те золото, що блищить, і часто під простим, а то й негарним обличчям криється шляхетна, велика душа.

Любити треба не за красу, а за добрість, за чуже серце та за спочуйливу душу.

Шукаймо в людині найперше щирого серця, дослідімо найперше душу її, і вже аж потім зможемо сказати свою думку про неї.

Бо часто під гіркою скаралущою знаходиться солодке зерно.

Подруге, любов мусить бути конче вибачальна. Це значить, хто любить, той усе вибачить, усе забуде, усе простить. Хто не вибачав, той не любить. І добре навчає про це Апостол: „Любов усе терпить, любов милосердствує“ (1 Кор. 13. 7), „Любов покриває багато гріхів“ (1 Петр. 4. 8), „Страху немає в любові, але досконала любов проганяє страх геть, бо страх має муку“ (1 Ів. 4. 18). І премудрий Соломон у своїх Пріказках 10. 12 говорив про те саме:

Ненависть побуджує свárки,

А любов покриває всі вiни.

Отож, вибачаймо все, що можемо вибачити, якщо справді ми любимо. І ніколи не віддаваймося гніву, — гнів бо провадить людину в нещастя. Більшість великих переступів заподіяні з гніву.

Потреть, любов мусить бути діяльна, реальна. Мало говорити, що любиш, — покажи свою любов на ділі, конче вияви її в живому житті, покажи її на людях. В любові потрібні найперше діла, а не самі слова.

Дуже глибоко й сильно навчає про це Апостол

Павло: „Коли я говорю мовами людськими й ангольськими, та любови не маю, то став я як мідь та дзвінка, або бубон гудячий... Й коли маю всю віру, щоб переставляти навіть гори, та любови не маю, то я ніщо"... (1 Кор. 13. 1-2). „Бо сили не має в Христі Ісусі ані обрізання, ані не обрізання, але віра, що чинна любов'ю" (Гал. 5. 6).

Любити — це значить служити, і коли ми говоримо, що любимо ближнього, то служимо йому, служимо йому в біді та в нещасті, в горі та в недолі, служимо скрізь, де можемо допомогти кожному, хто цієї допомоги потребує.

Є гарна стародавня народня легенда про Святих Миколая та Касіяна. Одного разу послав Бог Святого Миколая та Святого Касіяна на землю, щоб побачили, що діється в світі, й розповіли Йому. Ідуть собі Святі дорогою та й бачать, що якийсь селянин забрався з возом сіна в грязюку, і ніяк вибратись не може. Аж надривається з сил селянин та кінь його, але віз ані рушить.

— Ходім, допоможемо бідареві,—зараз таки кинувся Святий Миколай. Але розважний Касіян відповів:

— Та що ми поможемо? Та ж ми обідва в ясних ризах, — ми їх повибруджуємо...

— То йди собі вперед, — каже Св. Миколай, — а я тут спробую, чи не допоможу...

І кинувся Св. Миколай до воза, добре взялися вдвох з селянином до нього, — і таки вивезли на сухе... Селянин і слів не знаходив, щоб віддячити за таку велику поміч... Але Св. Миколай зовсім позабруджував ясні свої ризи, від гори аж додолу, а до того ще й подер їх...

Наздогнав він Св. Касіяна, а той і не пізнає його...

— Як же ми до Бога підемо? — жахнувся Касіян...

— Нічого, — каже зніяковіло Св. Миколай, — якось там буде... — І зніяковіло струшує грязюку з ясних своїх риз...

І підійшли вони до воріт раю, а там їх зустрічає Св. Петро з ключами. І теж не пізнає Св. Миколая:

— І де ж це ти так убрався? — питає.

Розповів Св. Миколай усе, що сталося, а лице Петрове аж засвітилося, — задоволений був. І пішов Петро до Бога, щоб переповісти все, що він почув, — бо не пускати ж такого заболоченого перед Божі очі.

І вернувся Петро, й оповістив Божий присуд:

— Добре зробив єси, Миколо. За правдиву любов до ближнього будуть люди святкувати тобі двічі на рік... А тобі, Касіяне, досить і самих ясних чистих риз твоїх, а святкувати тобі будуть раз на чотири роки, — переступного року..

Звичайно, це тільки народня легенда, але дуже вона добре відбиває правдивий погляд, якою мусить бути наша любов.

І нарешті, наша любов мусить бути розумною. Бувають випадки, коли треба, як добрий батько до дітей, застосувати не саму тільки любов, — часом доводиться за переступ і покарати. Така кара не є зламанням любови, — це дорога до покайння. Бо говорить Господь устами Пророка Єзекіїля (18. 23): „Чи жада-ти — Я буду жадати смерти несправедливого, а не того, щоб повернувся з доріг своїх та й жив?” Те саме вияснює й Апостол: „Господь не хоче, щоб хто загинув, але щоб усі навернулися до каяття“ (2 Петр. 3.9)

Розумна любов вимагає, щоб через любов до одного не робилася кривда кому іншому. Любов без розуму може й шкодити.

Приклади нерозбірливої любови часто бачимо в матерів супроти своїх дітей. Любов до дітей мусить бути конче й розумною, щоб вона не порушувала доброго виховання. Не треба, щб через непродуману любов дитина ставала розбещеною, а вкінці й лінивою.

Одна мати виховувала свого одинака, й любила його безмежно. Але сама мала волю слабу, і тому все потурала синові. І виріс він розбещений, лінивий, ні до чого не здатний. Мати завжди давала йому зайві гроші, які тільки мала, а син збиткував.

Та мати померла, а син позостався без засобів до життя, але сильно розбещений та зіпсутий. І першого ж тижня по смерті матері син був зловлений на крадіжці, і посаджений до в'язниці...

Нерозбірлива любов часом може бути й шкідлива!

VI.

Сила любови.

Коли один книжник запитався в Христа: „Котра заповідь перша зо всіх?“, то Христос указав на любов до Бога й любов до ближнього, і додав: „Нема іншої більшої заповіді над оці“ (Мр. 12. 31), бо „на двох оцих заповідях весь Закон і Пророки вісять“ (Мт. 22 40).

Отож, любов — це основа науки Закону й Пророків, це й основа науки Ісуса Христа. Усю науку Божу, всю науку Церкви, всю науку Св. Євангелії можна коротко висловити одним словом: любов. Це величне слово, й нема більшого над нього. На любові світ стоїть, і мусить на ній стояти, а коли любови в світі забракло б — світ би загинув.

Хто любить правдиво, той набуває собі любовного захвату, цебто радости в любові: від любови повстає

радість за саму вже любов. А хто набуває собі правдиву радість любови, той уже любитиме завжди всіх і все. Це вже духове горіння, це вже радість від набутих чеснот, це вже горіння вдосконаленого духа.

Ось тому любов — ознака правдивого християнина, ознака життя в Бозі. Христос сказав своїм учням: „Ви Мої учні, як любов між собою ви матимете“ (Ів. 13. 35).

Хто любить, той з Богом живе: „Бог є любов, і хто пробуває в любові, пробуває той в Бозі, і в нім Бог пробуває“ (1 Ів. 4. 16). „Хто не любить, той Бога не пізнав, бо Бог є любов“ (1 Ів. 4. 8).

Коли Іван Богослов так зостарівся, що не міг уже навчати, то його приносили на носилках до учнів його, і він їм тільки й казав кожного разу:

— Діти мої, — любіть один одного!

А як запиталися Івана, чому він одне й те саме повторює, то він відповів, що немає в світі нічого вищого над любов...

Любов всесильна, любов мур пробиває. Коли не можеш зробити чого чим іншим, роби любов'ю — і досягнеш свого. Бо перед любов'ю ніхто не встоїть.

Жили собі два сусіди й ворогували все останнє життя, і ніяк не могли примиритися. Одного разу сильно захворів один сусід, і коли до нього прийшов приятель, то він став просити його, щоб помирих його з сусідом.

— Та як же мені помирити вас, коли ви так довго живете в незгоді?... говорив приятель. Але хворий настоював, і приятель таки пішов до сусіда, щоб спробувати примирити непримиримих.

Приятель пішов через садок. Була якраз осінь, і в садку були гарні груші. Вирвав приятель п'ять найкращих грушок і пішов до сусіда.

— Оце тобі хворий сусід прислав... — зніяковіло каже він сусідові, прийшовши до нього. — В тебе грушок нема, а в нього якраз зародило... Спожий на здоров'я...

Та й не знає, що вже йому далі й казати...

А сусід аж кинувся до нього:

— Як, то це мені прислав сусід грушок? Згадав і про мене?... Ну, коли так, то мушу піти до нього, й особисто йому подякувати...

І пішов, і став дякувати, — і сусіди спокійненько та любенько помирилися...

А причиною примирення були не грушки, але любов, що світилася з-за цих грушок.

Гнів і ворожнечу можна легко погасити любов'ю. Пама'ятаймо, що огонь треба гасити водою, а не огнем. Огонь на огонь — побільшиться огонь. Так само не гаси гніву гнівом, бо тільки збільшиш його, — гаси гнів любов'ю!

Зазмагалися один раз буйний вітер з сонцем, хто з них сильніший. Постановили: хто роздягне людину аж до тіла, той і сильніший. А тут і подорожній якраз їхав на коні.

І подув вітер, аж закрутилося все кругом, аж на силу подорожній на коні сидить. Але той міцно вкутався в свою одіж, і їхав таки далі, ні на що не зважаючи. А вітер дув далі, але вкінці втомився й зтих.

Тоді взялося за своє сонце. Виплигло воно з-за хмар й стало повно гріти на землю. А подорожній не міг витримати такого тепла, й став потроху роздягатися. А коли він під'їхав до річки, то зовсім розібрався й кинувся в воду.

Тепло й ласка — це любов, а любов'ю зробиш усе, що тільки хочеш. Любов'ю мура проб'єш, любов'ю лід розтопиш.

Ішов Священик по недавньому полю бою й читав останню молитву над тими, хто помирав. Підійшов він і до одного сильно раненого більшовика, і запропонував йому помолитися.

— Я в твого Бога не вірю! — відрізав ранений...

Але ранений лежав дуже невиконливо, і Священик підклав йому під голову трави, щоб підняти голову. Usta раненого були зовсім засмагли, і Священик влив йому трохи води до рота. Ранений, доживаючи останні хвилини, здивовано дивився й дрижав...

— Чи не холодно тобі? — питає Священик. Я тебе трохи вкрию... І зняв з себе вбогу ряску й покрив раненого...

Не витримав уже цього більшовик, і тихо питається Священика:

— То це Бог твій наказує тобі помагати мені, твому ворогові?

— Так, — коротко каже Священик. — Бог наказує всіх любити, навіть ворогів...

Закрив очі ранений і якийсь час лежав нерухомо. А потім тихо й лагідно шепче Священикові:

— Вірю тепер і я в твого Бога... Помолися за мене, щоб Бог простив мені й прийняв до Себе...

І під молитву Священика більшовик помер...

Як бачите, навіть невіра не встояв перед силою теплої любови!

Святий Макарій Єгипетський († 391 р.) говорив своєму учневі, що добре було б повернути до Христової віри місцевого поганського жерця.

Одного разу учень стрів цього жерця, але наговорив йому стільки зневажливих слів, що той мало не вбив його...

Пізніше стрів того жерця й сам Макарій, і гово-

рив з ним так лагідно й з такою любов'ю, що жрець укінці сказав: „Я бачу, що ти чоловік Божий... Зроби мене християнином“...

Розповівши про цей випадок, Макарій Єгипетський додає: „Зле слово й добрих робить злими, а слово добре й злих робить добрими“...

Любов — будівна. Любов будує все, де вона тільки жива. Будує людину, будує родину, будує й цілий народ. Що більше в народі любови, то він міцніший і здібніший. І блаженний народ той, серед якого любов процвітає!

Хто має правдиву любов, хто вистерігається гніву, той не руйнує свого серця, і тому він довговічний. А гнів прикорочує життя.

Усі чесноти, про які я розповідав вам: покора, терпіння й любов, це чесноти будівні і для нашого життя на цьому світі. І взагалі, Євангелія нічого не вимагає від людини такого, щоб їй не полегчувало життя на цьому світі. В цьому велика сила Євангелії: вона кличе нас не тільки до Божого Царства на небі, але головпо розповідає, як це Царство збудувати на землі. „І да буде воля твоя яко на небесі — і на землі“ (Мт. 6. 10). Цебто, вся наука Євангелії може легко бути застосована на цьому світі, на цій землі, — і на це вона й дана. Бож хто не побував на землі, той і неба не осягне, хід до неба — через землю.

Отож, усі чесноти будівні, а найсильніша серед них любов. Любов'ю сам щасливо проживеш, і нею ж найкраще й дітей своїх виховаєш.

Було собі два сусіди. Один до дітей своїх був дуже суворий, і все їх бив, ніби навчаючи. І повиростали діти його залякані, нелюдяні, які нічого не навчилися. А батька вони ненавиділи й не шанували.

А другий сусід був сумирний, тихий, і дуже любив своїх дітей. Але любив розумно, завжди доглядав за ними й виховував їх. І вийшли ці діти в добрі люди, і батька свого любили до смерти!

Бо любов будує!

Покора, терпіння й любов сильно вдосконалюють нам душу й творять чисте серце. А вдосконалений дух і чисте серце конче приносять нам спокій, а спокій — то щастя!

Молімося ж до Господа, щоб конче наповнив серця наші любов'ю:

О Боже великий, Ісусе коханий,
Примнож поміж людьми любов!
Твій спасінний Закон, нашим прадідам даний,
Нехай запавує ізнов!

Запеклість цвіте поміж людьми без вшину,
Незгода лютує грізна...

І тільки любов переродить людину,
Дасть душу братерську вона...

Любов сильна, міцна, любов мур пробиває,
І вічна вона, як та смерть...
Любов серцю приносить весілля безкрає,
Наповнює щастям ущёрть...

Нехай же панує любов поміж нами,
Любим один одного ми!
Нехай стануть народи всесвіту братами,
Щоб вірватись з лютої тьми!...

Заступнице наша, Пречистая Мати,
Наповни серце нам любов'ю!
Міцна́я Надія спасінна Одна Ти
Усім нам, обрі́зканим кров'ю...

IV.

ЦАРСТВО НЕБЕСНЕ — ЦЕ НАШЕ ЩАСТЯ.

ЧЕТВЕРТЕ ВЕЛИКОПІСНЕ ПАССІЙНЕ СЛОВО.

1.

Самоопанування.

В трьох попередніх моїх Словах я докладно розповів про найголовніші християнські чесноти: покору, терпіння й любов, як про засоби, що найкраще вдосконалюють нам нашого духа. Хто має в собі ці три чесноти, той уміє жити правдиво, — жити за Христом та за Його Святою Євангелією. А хто має це все, той легко панує над собою, цебто живе свідомо, свідомо ставиться до всього, а не пливе сліпо, куди несе його вітер життя.

Удосконалення духа через покору, терпіння й любов творить духово сильну людину, людину таку, що вгодна Богові й мила людям. Духово вдосконалена людина вміє жити на цьому світі, вміє заслужити й Царства Божого на світі будучому.

Хто має вдосконаленого духа, той уміє легко панувати над собою, цебто панувати над своїми пристрастями, хотіннями, думками, розумом, волею, гнівом, злобою, пихою й т. ін. А панувати над собою річ надзвичайно трудна, — легше опанувати когось іншого, як самого себе! Найбільша перемога, яку людина може мати в світі, це перемога над самим собою, — це перемога найтрудніша, а разом із тим і найцінніша.

І хто панує над собою, цебто над усіма своїми пристрастями, хотіннями, волею, той духово велика людина, людина повноціла. Така людина вміє коритись, а це робить її карним членом нації, що завжди знає своє належне місце. Вона вміє терпіти, а це підносить вартість її, як робітника для народу. Вона вміє правдиво любити, а це творить з нього повноцілу християнську людину.

Панування над собою приносить нам правдивий спокій у житті. Самоопанування потрібне нам на кожному кроці в житті й приносить нам велику користь: воно надає людині великої духової культури. Самоопанована людина лагідна, а про таких говорить Господь: „Блаженні лагідні, бо землю наслідять вони!” (Мт. 5. 5); така людина далеко й легко йде в житті все вперед та вперед!

Самоопанування вироблює в людині погідного, лагідного духа, який звичайно аж світиться з неї, відбивається їй із обличчя. Це про таких людей Ісус сказав: „Ви світло для світу“! (Мт. 5. 14).

Навпаки, людина несамоопанована завжди приносить неспокій і собі, і людям. Вона легко впадає в гнів, легко дратується, і легко робить помилки, а цим усім дошкульно шкодить і собі, й іншим.

2.

Щастя в вічному.

Усі люди на світі мріють про щастя, усі тужать за ним, і всі вічно рвуться до нього. Людина звичайно не мириться з тим, що має, а все хоче ліпшого, кращого, більшого. Але що таке щастя, як стати щасливим, яка дорога веде до правдивого щастя, про це люди говорять різно, й різно розуміють саме щастя.

Найчастіше люди бачать щастя в матеріяльному, цебто в тому, що вони справді бачать. Матеріяльне щастя багатьом блискуча приманка, на яку люди летять, як метелики на огонь. Це люди роблять тому, що звичайно не думають про внутрішню вартість такого щастя.

А коли ми глибше вдумаємось у вартість матеріяльного, звичайного людського щастя, то побачимо, що це не є щастя, а тільки дочасне задоволення, тимчасова втіха. Люди вважають за щастя багатство, насолоди земні, славу, красу,—але все це речі тимчасові, скороминучі, не постійні. А щастя в основі своїй вічне.

І справді, багатство легко гине в огні або від злодіїв, або в інший спосіб. Слава на коротких ногах ходить, і дуже скоро минає. Насолоди землі легко приїдаються й перестають бути насолодами. Краса відцвітає, як той цвіт польовий. Цебто, все це скороминуче, і хто на таке щастя покладається, той, легко, втративши його, впадає в великі терпіння, не варті й самого „щастя”.

Та й не може бути щастям те, що від нас мало залежне, трудне до здобуття, бо це сильно обмежувало б круг щасливих, це була б явна несправедливість. Бож щастя мусить бути доступне всім і кожному, хто тільки його хоче набути! І так насправді й є, і на світі немає людини, яка хоч часово не була б щасливою.

„Видіме — дочасне, невидіме ж — вічне” каже Апостол (2 Кор. 4. 18). Все видіме — тлінне, цебто скороминуче, смертне, а таке ніяк не може бути щастям. Щастям може бути тільки таке, що вічне й нетлінне. Набуваймо ж собі щастя постійного, вічного, що буде добром для нас і на цьому світі, і на світі майбутньому. „Минається й світ, і його пожадливість, а хто Божу

волю виконує, той повік пробуває” (1 Ів. 2. 17), цебто, що правдиве щастя — то життя з Богом.

Отож, щастям може бути тільки те, що вічне, не-тлінне, а це є життя з Богом і в Бозі, бути завжди в повній згоді з Богом, з Його заповідями, бо таке життя приносить нам чисте серце, а воно — джерелю спокою, цебто правдиве щастя, правдиве „Царство Боже всере-доні нас.” Таке щастя вже вічне, кожному доступне, — його може досягти кожен, хто того бажає.

3.

Простота життя.

А коли все видіме й тлінне не приносить людині щастя, то як же жити на цьому світі? До чого себе призвичаювати? Бож доля людини завжди сильно залежить від її призвичаєння, від її способу повсякденного життя. Звичка — друга натура, і людині не легко відмовлятися від своїх набутих звичок.

Звикаймо найбільше до простоти нашого життя, — простоти в їжі, в одежі, в обстанові. Хто звикає до розкошів, той пізніше сильно страждає, коли вони минаються. Розкоші розкладають людину й роблять її невідпорною до зємних терпінь, і розкішна людина легко падає під найменшими ударами життя.

Знаємо багато Святих Отців, а також знаменитих учених, що завжди провадили найпростіше життя, і в цьому знаходили своє щастя. Добрий приклад цього показує наш український філософ Григорій Сковорода († 1794 р.), що, хоч і мав високу освіту, однако все життя своє провадив найпростіше життя, ставши „старчиком”, учителем народу головно на Харківщині. Хоч він і любив звати себе „дзвонарем для глухих,

свічконосом для сліпих”, проте вплив його на народ був дуже великий. І в цій простоті життя, що приносить людині спокій та чисте серце, знайшов Гр. Сковорода своє ціложиттєве щастя (див. його трактат про щастя: „Дружеський розговор о душевном мирі”). Світ багато раз ловив Сковороду в свої лукаві тенета, але не зловив, чому Сковорода сам склав написа для свого нагробного хреста: „Світ ловив мене, але не зловив”...

Отож, задовольняймося найменшим у своєму звичайному житті. Але в простоті життя не треба опускати ся аж до крайности, не треба ніколи забувати, що ми ж—образ Божий і подоба Його. Тримати себе брудно, не митися належно, ходити в пірваному, це не є простота життя, але просте нехлюйство. Личить людині проста одежа, але ціла та чиста, хоча б і полатана. Зовнішня чистота й порядок, як себе самого так і свого обістя, це ознака побожної людини. Пригадаймо науку Христову: „А ти, коли постиш, намасти свою голову й лице своє вмиј” (Мт. 6. 17).

Наші численні Отці аскетичного життя вели життя надзвичайно просте, а це давало їм велику змогу більше й глибше займатися вдосконаленням свого духа. Вони сильно стримували себе в їжі, одежі, сні, слові, нехтували своїм тілом, зате все робили для розвитку духа свого. І досягали в цьому великого ступеня, й були щасливими на цьому світі.

Праця постійна й пильна, а до того й радісна, це конечний обов’язок кожного, хто хоче вдосконалювати свого духа, хто шукає собі правдивого щастя. Люби ту працю, біля якої ти поставлений, роби її любовно й радісно, і вона буде споритися тобі, й легко тебе прогонує. І кожен, хто шукає собі правдивого щастя, мусить годувати себе своєю власною працею. Праця обо-

в'язкова для життя, бо хто не працює, той живе чиймсь чужим іншим коштом, цебто кривдить інших.

Простота життя тісно зв'язана з близьким життям з природою. Природа найкраще навчає нас про велич Бога, найкраще виявляє Божу істоту. Ось тому жити з природою — це жити ближче до Бога. Природа кожного легко навчає найбільшої мудрости, і то такої, якої інші науки не дають (див. вище, ст. 7).

Отож, пізнаваймо природу й любимо її, а це принесе нам правдиве щастя! Ніде людина не почуваеться такою щасливою, як серед природи. І справді, де людина знайде таку величну красу, як бачити схід сонця на полі чи в іншому місці? Де людина так ясно відчує в собі присутність Бога, як не в природі? Природа найлегче навчає людину про Бога, найлегче допомагає людині пізнати й самого себе. Ось чому Ісус Христос так сильно любив природу, любив свої гори, своє море, й часто там проповідував наро́дові. Ось чому манастирі звичайно засновувалися в найкращій природою містині, — при якійсь річці, в підгір'ї, при лісі й т. ін. Бо природа схилює людину більше мислити про Бога й більше пізнавати Його.

І справді, — людина чистосерда й побожна скрізь у природі бачить Бога:

Всміхнулося сонце, й веселим промінням

Відбилось перлінно в росі.

Я глянув на росу з великим тремтінням:

Там зорів Господь в небесі!

Дивлюсь я на зірку вгорі мерехтліву,

І серце із нею трипоче:

За нею Господь Бог молитву горліву

Приймає до неба охоче!

Я глянув в садок на дерева розцвілі,
І серце всміхнулося ясно:
То шати Господні блищать сніжно-білі,
Господь у садку повсякчасно!

Дивлюся я зором вдумливим по луці, —
Аж сяє зелена травіця:
На обрії Бог розпростёр Свої руці,
І пестить сінóжать Десніця!

Преподобний Антоній Великий звав природу своєю книгою, і вона відкривалася перед ним кожного разу, коли він хотів читати в ній слова Божі (Migne, том 40 ст. 1249). Взагалі, всі наші Отці сильно любили природу, й у ній шукали Богопізнання. Пригадаймо, як любив природу наш полтавець Паісій Величковський († 1794 р.), основник українського й російського нового старчества. Пригадаймо до цього, що вся Свята Гора Афон, чернеча республіка, — найкращий закуток у світі!

4.

Добротворення.

Покора, терпіння й любов на ділі виявляються в добротворенні. Щоб виявити свою удосконалену душу, на це людина має широке поле, а найперше — добротворення. Вияв добротворення на ділі дуже широкий: роби добро іншим, чим тільки можеш.

Добро можна творити головню двома способами: матеріально або духово. Матеріальна поміч: грошми, позичкою, речами, працею, їжею й т. ін. дуже помічна людині. Допомога духова дуже широка: порадою, наукою, добрим словом і т. ін., і вона часто буває ще вартвішою, а ніж поміч матеріальна. Добротворення

можна виявити в сотнях випадків найрізнішими способами, і людина обов'язана чинити добротворення невинно, чим може.

Людина мусить чинити добротворення: а) своїм ближнім, б) або й усьому народові. Коли ж не можеш творити добра поза своєю хатою, твори його належно в своїй родині: своїм дітям, своїм батькам, своїй дружині, своїм родичам, бо й тут завжди знайдеться широке поле для належного добротворення.

Що таке добро, що таке зло? Звичайно на це відповідають по-різному, завжди суб'єктивно, бо нерідко бувають випадки, що добро для одного приносить зло іншому. У всякому разі все те, що приносить людині погіршення її стану або помітний довгий біль, це є зло для неї; усе ж, що міняє стан людини на кращий, є добром для неї.

Хто завжди займається добротворенням, той сильно звикає до нього, воно стає йому конечним, воно зливається з його істотою. Вкінці добротворець набуває собі радість добротворення, — в ньому він знаходить своє щастя, задоволення й радість. Така людина постійним добротворенням вироблює собі чисте серце й чисте сумління. Насолода добротворення стає щастям добродія.

В одному великому місті жив багатий чоловік. Легко йому жилося, бо всього було повно. Був він самотний, хоч друзів ніби мав повно. Багате життя не задовольняло його, і він давно переконався, що щастя не в багатстві. І нудив він світом, і сумував, і не знав, за що йому взятися.

І вдарила багача велика невдача: дівчина, яку він любив і з якою хотів побратися, відмовила йому й виїшла заміж за... бідного... Це так багача вдарило, що

він остаточно втратив смак до багатства, а вкінці постановив — утопитися.

І пішов він над річку, й усе чекав відповідного часу, щоб кинутися в воду, але люди все йому заважали. Встромивши руку до кишені, багач побачив, що в нього там велика сума грошей. Шкода йому їх стало, і він вирішив перше їх віддати якійсь бідній родині, а коли зовсім стемніє, тоді топитися.

І пішов багач понад берегом, аж бачить — стоїть пребідна хатина. А коли зайшов до середини, то аж жахнувся з того, що побачив: на ліжкові лежала хвора мати, а біля неї плакали й просили їсти голодні діти. Виявилося, що це була бідна вдова, що годувула дітей своїх поденною працею...

Багач сказав, що він прийшов допомогти бідній родині. А коли він передав вдові гроші, в неї та в дітей очі забили такою радістю, всі так щирорадісно кинулися дякувати багачеві, виявили стільки найтеплішої до нього ласки, а вкінці всі так розплакалися від несподіваної радості, що щиро заплакав з ними й багач...

І сидючи в бідній хатинці серед голодних і обдертих дітей і плачучи з ними, багач остаточно прозрів: щастя не в багатстві! Багатство може показати дорогу до щастя, і блаженний, хто вміє ним користатися!... І виплакав багач тут усе своє минуле, й воскрес до нового життя...

Звичайно, думка про втіплення забулася сама собою. Багач увесь віддався добродійним справам. Маєток він мав великий, а до того такий, що все збільшувався. І став наш багач будувати притулки та шпиталі для бідних, закладав школи, сам вишукував потрібуючих, — і підпомагав їм.

І багач знайшов правдиву радість у добротворенні,

це стало його щастям, і запобило йому все життя. І ім'я цього багача було в усіх бідних на устах,—його благословляли й молились за нього...

Звичайно, в добротворенні завжди бувають і різні перешкоди та недогоди, але правдивий добродій їх не боїться, бо радість добротворення покриває йому все. Самовідданість добродійній праці тільки збільшує радість добротворення.

Часто люди говорять, що вони робили б добродійні діла, але не мають з чого. Це зовсім не так: добродійність можна робити найменшим, що ти маєш, і вона буде вгодна Богові й людям. І ніколи не соромся, що твоя жертва мала, бо немає жертви малої чи великої, а є жертва щира й нещира. Чин добротворення ціниться не даною сумою, але самою готовністю чину.

В Євангелії знаходимо надзвичайно глибоке оповідання про вдовину лепту (Марка 12. 41-44). Одного разу „сів Ісус навпроти скарбниці й дивився, як народ мідяки до скарбниці вкидав. І багато заможних вкидали багато. І підійшла одна вбога вдовиця й поклала дві лепті, цебто гріш.

І покликав Ісус Своїх учнів та й промовив до них:

— Поправді кажу вам, що ця вбога вдовиця поклала найбільше за всіх, що клали в скарбницю. Бо всі клали від лишка свого, а вона положила з убозства свого все, що мала, — свій прожиток увесь”.

Отож, твоя жертва добродійності може бути зовсім мала, але хай походить вона з найчистішого серця твого!

В „Стихотвореніяхъ въ прозъ” російського письменника І. С. Тургенева знаходимо прегарне й глибоке оповіданнячко „Два багачі” (том 1 ст. 46-47, 1878 рік):

„Коли при мені славословлять багача Ротшільда, що з своїх величезних прибутків дає цілі тисячі на виховання дітей, на лікування хворих, на догляд старих, — я хвалю й розчулююсь.

Але хвалючи й розчулюючись, не можу я не згадати про одну вбогу селянську родину, що прийняла сироту-племенницю до своєї поруйнованої хатинки.

Жінка спочатку трохи противилась.

— Візьмемо ми Катьку, — доводила баба, — то останні наші гроші підуть на неї, — не буде на що й соли купити, щоб ту картоплянку посолити...

— А ми її, того... і не посолену, — відповів селянин, її чоловік... І прийняли вони сироту.

Далеко Ротшільду до цього селянина!”

5.

Чисте серце й спокійне сумління.

„Чисте серце созияди в мені, Боже!” щоденно молимося ми, читаючи Покаянного Псалма. Щоденно ми цього просимо, бо чисте серце приносить людині щастя. „Блаженні чистіі серцем, яко тіі Бога узрять” (Мт. 5. 8), а бачити Бога — це найбільше щастя для людини. Отож, чисте серце приносить нам правдиве щастя.

Найвищу чистоту серця набула собі Діва Марія своїми чеснотами, пробуваючи в Храмі, і за це вдостойлась найвищої нагороди — стала Матір'ю Бога.

Хто має чисте серце, той має й чисте сумління (совість). А чисте сумління — це вже правдиве щастя для людини.

Апостол Павло навчає про наше людське сумління: „Я пильно стараюсь про те, щоб завжди мати сум-

ління невинне до Бога й людей” (Дії 24. 16). Бо це нам хвала, — свідчення нашого сумління, щоб у святості й чистості Божій, не в тілесній мудрості, але в Божій ласці жили ми на світі” (2 Кор. 1. 12).

Так само й Апостол Петро навчає: „Майте добре сумління!” (1. 3. 16).

Люди чистого серця мають найбільшу ласку в Господа. Він їх стереже від неволі, Він їх хоронить від бід. І чого тільки чистосерді просять у Бога, Він задовольняє всі їхні прохання. „Улюблені, — навчає Апостол Іван, — коли не винуватить вас серце, то маєм відвагу до Бога, й чого тільки попросим, одержим від Нього, бо виконуємо Його заповіді та чинимо те, що любе для Нього” (1. 3. 21, 22).

Ось це так давно трапився в нас повчальний випадок власне такої Божої опіки над чистосердим. Сильно захворіла вночі одна бідна вдовиця, й послала свою дівчинку в аптэку по лікарство. На дворі була темрява, хоч в око стрель, а до того й лив дощ. Та яка доня не послухає радо своєї хворої мами, коли її треба рятувати? Прибігло дівча до аптэки та й стукає, бо аптэкар спав. Почув аптэкар, устав і дав, напівсонний, дівчинці лікарства, — і та відразу зникла за дверима в нічній темноті.

І тільки дівчинка вибігла з аптэки, як аптэкар закримітив, що він дав не того лікарства, яке було треба, — дав сильної отрути, що відразу вб'є людину... А дівчинка була незнайома йому, годі шукати її...

Відчинив він двері аптэки й довго гукав у густій темноті... Та даремно...

Аптэкар був людина побожна й чистого серця. Він кинувся перед образом навколішки, повний пока-
яння та скрухи, простягав руки до неба, обливався га-

рячими слізьми й голосно благав Бога про порятунок, про недопущення стати йому убивцею...

Іще він стояв і молився, аж в аптеку знову вбігає та сама дівчинка й кричить йому:

— Порятуйте мене, пане!... Що сталося... На дворі темно, дощ та болото... Я бігла з лікарством, та зачепилася й упала, а пляшечка й розбилася... Порятуйте, бо мама лежать хворі, а я вже не маю грошей на лікарство...

Аптекарь сам відніс лікарство й порятував хвору...

Як бачимо, Господь Своєю всесильною Десницею таки не допустив чистосердого до непростісного гріху— убивства!...

6.

Душевний спокій — то щастя.

Людина звичайно шукає щастя повсюди, шукає його навіть за далекими горами та морями, — і не знаходить. А вкінці, коли добре переконається, то побачить, що щастя—при нас... Цебто, „Царство Боже середині вас” (Лк. 17. 21), як повчає Христос.

Людина живе, і за щастям женеться,

Шукає його все життя за морями...

І тільки на старість йому пізнається,

Що щастя постійно держалося з нами...

Коли ми міцно засвоюємо собі найбільші християнські чесноти: покору, терпіння й любов, і коли все це діяльно виявляємо в добротворенні, то набуваємо собі чисте серце та чисте сумління, які приносять нам душевний спокій. І ось цей душевний спокій і є правдиве наше щастя, щастя вічне, якого нам ніхто й

ніко́ли не може відібра́ти. Така лю́дина має Царство Бо́же в собі, як наслідок удосконаленого духа. Ми про́симо за́вжди Господа: „Буди воля Твоя, яко на небесі, і на землі”, — і ця власне Бо́жа воля сходить до нас і панує над нами, і дає нам животворящий спо́кій.

Отці Церкви часто пишуть про лю́дське щастя, як про душевний спо́кій. Напри́клад Святителі й великі Вчителі Григорій Богосло́в та Васи́лій Великий повча́ли, що щастя, то „мир з собою”. І Апостол Павло го́ворить: „Спо́кій Бо́жий, що ви́щий від усякого розуму, хай бере́же серця ва́ші та ва́ші думкі в Хри́сті Ісусі” (Филип. 4. 7).

І Госпо́дь про спо́кій прорі́к: „Зоста́вляю вам спо́кій, спо́кій Свій вам даю. Я даю вам не так, як дає сві́т. Серце ва́ше нехай не тривожиться, ані не ля́кається!” (Ів. 14. 27).

Наро́ди, вітаю́чись, зви́чайно про́казують те, в чо́му ба́чать щастя. В стари́х гебре́їв таким приві́том за́вжди було: „Спо́кій (мир) то́бі!” Цей приві́т частий і в Єва́нгелії, позоста́вся він і в на́шій Церкві, де за Богослужба́ми Свяще́ник кі́лька разів благосло́вляє ві́рних і ба́жає їм найбі́льшого щастя: „Мир всі́м!”

У гре́ків приві́том було́: „Раду́йся”, але воно не віддає тієї глиби́ни щастя, яке ма́ємо в „Мир всі́м”.

Ото́ж, правди́ве щастя — це вну́трішній спо́кій лю́дини, той спо́кій, що прино́сить нам найви́щу ду́шевну насоло́ду, як Царство Бо́же всере́дині нас! Така лю́дина раді́сна й ла́гідна, за́вжди живе в Бо́зі, за́вжди Йо́му служи́ть свої́м повним удо́скона́леним ду́хом. „Царство Бо́же не по́жива й жит́тя — навча́є Апостол Павло́, — але праведні́сть, і спо́кій, і раді́сть у Ду́сі Святі́м. Хто цим служи́ть Хри́стові, той Бо́гові мили́й, і ша́нований помі́ж лю́дьми” (Рим. 14. 17-18).

Про такого щасливого говорить Псалмопівець (Пс. 111. 1, 3) таке:

Блаженний той муж, що боїться він Господа,
Що заповіді Його любить.
Багатство й достаток у домі його,
А правда його пробуває навік!

7.

Живімо за Євангелію!

Життя наше сильно ускладнилося, в світі стало забагато зла та терпінь, а то все тому, що стало замало любови. Люди відійшли від правдивої дороги, блукають згубними манівцями. І це буде аж доти, доки всі не підемо остаточно за Євангелією!

Євангелія, як книга над книгами, найвірніше показує нам правдиву дорогу життя. Коли ми підемо за нею, вона найвірніше приведе нас до Царства Божого й на небі, й на землі.

Без Євангелії ми блудимо в темнощах, вона ж освітлює нам усе життя. Це так само, коли ми ввійдемо до знаної нам, але темної кімнати й шукаємо там, чого треба. І рухаємся ми, але не сміливо, і руки протягуємо, бо ніби все тут знаємо, але не знаходимо. А тільки засвіtimo світло, — і відразу ясным стає все нам!

Так само й Євангелія ясно освітлює нам правдиву дорогу життя й навчає, як жити. Бо Євангелія — це світло найсвітліше!

Хто удосконалив собі свого духа, той живе в Дусі Святім. „А плід Духа: любов, радість, спокій, довготерпіння, доброта, милосердя, віра, лагідність, здержливість“ (Гал. 5. 22-23).

Коли людина живе в Бозі, цебо виконує всі Його заповіді, завжди думає про Нього, вона набуває собі правдивого щастя, щастя вічного, незмінного. „Життя ж вічне — це те, щоб пізнали Тебе, єдиного Бога правдивого, та Ісуса Христа, що послав Ти Його“ (Ів. 17. 3).

Кожна робота в Господі — робота міцна, а без Господа поруйнується вона:

Коли дому Господь не буде, —

Даремне його будівничі працюють при ньому!

Коли міста Господь не пильнує,

Даремно сторожа чуває! (Пс. 126. 1).

І тільки в Господі щастя наше:

Скуштуйте й побачте,

Який добрий Господь!

Блаженна людина,

Що втікає до Нього! (Пс. 34. 9).

Хай Ізраїль радіє Творцем Своїм,

Хай Царем Своїм тішаться діти Сіону! (Пс. 149. 2).

Виробляти в собі „радість у Дусі Святому“ (Рим. 14. 17) — оце те, на чому зростає наше щастя. Переймися ввесь своєю службою Богові, радій нею — і будеш щасливий на віки! А коли службою Богові вибереш собі службу наро́дові — будеш щасливим подвійно!

А хто щасливий таким щастям, той має глибоку віру в Бога, живе завжди в Бозі, завжди покладається тільки на Бога, і в Ньому знаходить усе щастя своє. Божий за́кон для людини — то все!

Хто правдиво щасливий саме таким щастям, той має глибоку віру в життя будучого віку, якому не буде кінця. Він вірує в це, й прагне його всім своїм життям!

Хто щасливий саме таким щастям, той має міцну надію, що Господь доведе його до Царства Небесного, якому не буде вже кінця, і що це Царство розпочнеться для нього ще тут, на цій нашій землі. Царство Небесне — це найбільше щастя для людини!

Царство Боже, що знаходиться в середині нас, це щастя таке, що доступне для кожного, здобувається легко, і не потребує, щоб його шукати за морями, — воно всередині нас.

Удосконалюй же, людино, себе покорою, терпінням та любов'ю, живи, вдосконалений, у добротворенні, — і станеш щасливим, цебто набудеш Царство Боже, що охопить усього тебе!...

А коли всі житимуть за Христом, цебто за Його Святою Євангелією, коли в світі скрізь запанує правда любов, коли любов стане загальним законом у стосунках між людьми, тоді Царство Боже запанує на землі, і його пануванню не буде кінця!

Отож, дорога до щастя йде через покору, терпіння й любов:

Люди́но, — нехай в тобі квітне покора,

Покора розумна й потрібна, —

Вона тобі буде могутня підпора,

Основа міцна та побідна.

Учися спокійно терпіти страждання,

Які тобі шле твоя доля, —

Нехай вдосконалюють душу зіздання,

Не кидай життєвого поля.

Любов'ю хай серце твоє буде повне,

Любов'ю до ближніх усіх.

Май навіть для ворога слово любовне,

Не жалу́й нікому потіх.

Хай правда все світить тобі ясним сонцем,
Як зірка в житті провідна.

І станеш ти правди міцнім оборонцем,
Вона — путь до щастя одна.

І тоді ти осягнеш собі Царство Боже
На повній терпіння землі.

І життя усміхнётся до тебе погоче,
Немов ясна зірка у млі!...

ЗМІСТ ЦІЄЇ КНИЖКИ:

Частина перша: Покора.

Сторінки:

1. Удосконалюймо душу свою!	3
2. Покора й конечність її в людини.	6
3. Значення покори	8
4. Покора Христова — зразок для нас	9
5. Покора поміж людьми	10
6. Вороги покори: гордість і самолюбство . .	14
7. Діти покори: каяття, скромність, мовчанка, смиреномудріє, згода.	16
8. Чи завжди треба коритися?	19
9. Покора — будівна чеснота	21

Частина друга: Терпіння.

1. Терпіння повен світ.	24
2. Причина страждань.	25
3. Христос, як зразок терпіння	27
4. Терпіння гартують нам духа	28
5. Кожен несе свого хреста	31
6. Праця, як терпіння	33
7. Піст.	37
8. Сорозпинання з Христом.	38
9. Віра й надія — зорі в терпінні	40
10. Як терпить людина нещастя	43
11. Наслідки наших страждань.	45

Частинна третя: Л ю б о в.

1. У світі стало замало любови 46
2. Бог і Христос — найперші зразки любови . 48
3. Наша найперша любов — до Бога й до Церкви 49
4. Життя в любові в світі 52
 1. Любов до ближнього 53
 2. Любіть ворогів своїх! 58
 3. Любов між чоловіком і жінкою 59
 4. Любов між батьками й дітьми 61
 5. Інша любов 68
5. Якою мусить бути любов 69

Любов правдива 70, вибачальна 72, діяльна 72, розумна 74.
6. Сила любови 75

Любов всесильна 76, будівна 79, дає щастя 62.

Частина четверта: Царство небесне — це наше щ а с т я.

1. Самоопанування 81
2. Щастя в вічному 82
3. Простота життя 84
4. Добротворення 87
5. Чисте серце й спокійне сумління 91
6. Душевний спокій — то щастя 93
7. Живімо за Євангелією! 95

34. Чин Божественних Страстей Христових або Пассії, 1943 р., 22 ст.

35. Український Православний Молитовник. Видання шосте. 1943 р., 64 ст. Тут на ст. 45—61: Як жити за Христом у світі:

Інші видання (скорочено).

1. Провідник по Святій Даниловій Горі в Холмі. Холм, 1941 р., 12 ст.

2. Людина праці. 60-ліття з дня народження Архiepісkопа Іларіона. Холм, 1941 р., 16 ст.

3. Діяння першого річного Холмсько-Підляського Єпархіяльного Собору 21, 22 і 23 жовтня 1941 р. Холм, 1942 р., 20 ст.

4. Чин рукоположень і нагород в Холмській Архiepісkопії. Холм, 1942 р., 24 ст.

5. Церковний словничок. Холм, 1942 р., 12 ст.

6. Холмський Богогласник. Частина перша: Колядки й Щедрівки. Холм, 1942 р., ст. 40.

7. Бережимо все своє рідне! Новорічне Послання. Слово Архiepісkопа Іларіона на Обрізання Господнє. Холм, 1943 р., 24 ст.

8. Чого навчає Різдво Христове. Слово Архiepісkопа Іларіона на Різдво Христове. Холм, 1943 р., 20 ст.

9. Холмський Богогласник. Частина друга: Пісні й Молитви до Пресвятої Богородиці. Холм, 1943 р., 104 ст.

10. Архiepісkоп Іларіон: Українська Церква. Нариси з Історії Української Православної Церкви. Прага, 1942 р., т. I ст. 236, т. II ст. 223.

11. Літургія Св. Івана Золотоустого, мовою староукраїнською. Холм, 1942 р., 24 ст.

12. Річники „Рідної Мови“ за 1933 — 1939 роки, та „Нашої Культури“ за 1935 — 1937 роки.

13. † Іларіон: Хрест і Воскресіння. Голгофська поема. Холм, 1943, 108 ст.

14. Його ж: Найсвятіша Дитина Ісус. 1943, 24 ст.

15. Як жити на світі. Мій дарунок для молоді. 1943 р., 48 ст.

16. Українська мога в Церкві. 1943 р., 48 ст.

17. Слово на Богоявлення 1943 р., 19 ст.

18. Слово на пам'ять народніх героїв. 1943 р., 23 ст.

19. Пречиста вернулася знов до Холма! 1943 р. 20 ст.

20. Як жити за Христом у світі. Великопісні пассійні Слова. 1943 р. 100 ст.

21. Радуйся, Чиста Маріє! Піснопівня моєї душі. 1943. 64 ст.

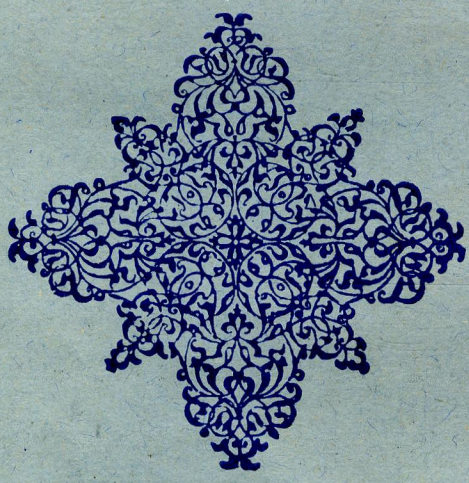
22. Усі праці Проф. Д-ра Івана Огієнка, а між ними: Складня української мови, ч. ч. I і II; Словник місцевих слів, у літературній мові не вживаних; Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян, 75 знімків. І інші.

Усі ці книжки, а також різні церковні речі, можна набувати в Єпархіяльному Холмсько-Підляському Складі: Cholm, Swiata Danylowa Hora.

(77)

3,00
(1986p)

2598
p1

PA 2598 y